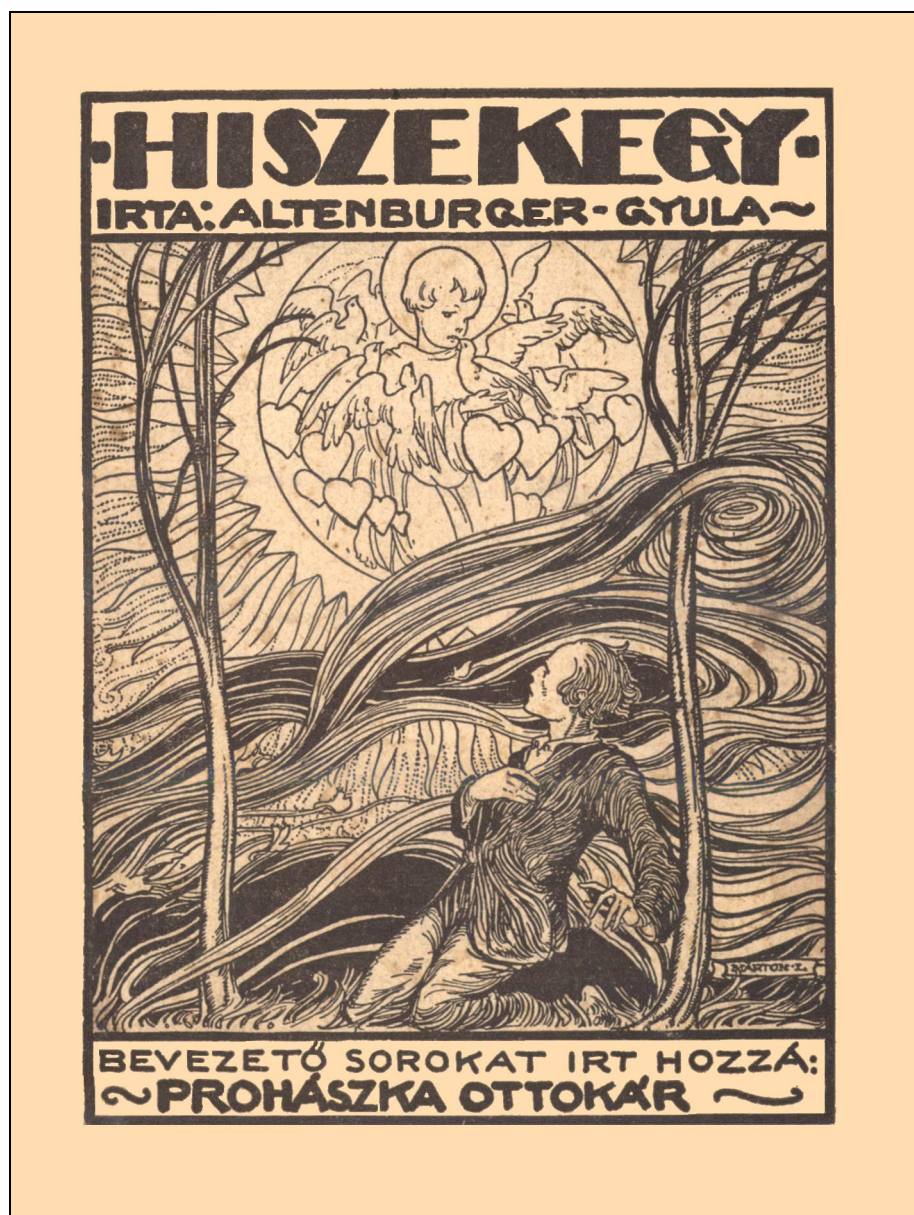

Altenburger Gyula Hiszekegy

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Altenburger Gyula
Hiszekegy

Bevezető sorokat írt hozzá
Prohászka Ottokár
székesfehérvári püspök

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv a szerző kiadásában jelent meg 1921-ben Budapesten.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
A szerző előszava.....	4
Bevezetésül.....	5
I. Hiszek egy Istenben.....	6
II. Mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében.....	7
III. És Jézus Krisztusban.....	9
IV. Ő egy Fiában, a mi Urunkban.....	10
V. Ki fogantaték Szentlélektől, születék Szűz Máriától.....	12
VI. Kínzaték Pontius Pilátus alatt.....	14
VII. Megfeszítették, meghala és eltemették.....	16
VIII. Szálla alá poklokra.....	19
IX. Harmadnapon halottaiból feltámadta, felmene mennyekbe, ül a mindenható Atya Istennek jobbjára felől.....	21
X. Onnan leszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat.....	23
XI. Hiszek Szentlélekben.....	24
XII. Egy közösséges keresztény Anyaszentegyházat.....	26
XIII. Szentek egyességét.....	29
XIV. Bűnök bocsánatát.....	30
XV. Testnek feltámadását.....	31
XVI. És az örök életet.....	33
XVII. Ámen.....	35

A szerző előszava

Azoknak, akik szeretnének élni.

Hitéről tesz tanúságot egy ember, aki egy emberöltőt meghaladó időt töltött már el a gazdasági életben, akinek évtizedeken át hivatása, üdülése, pihenője a matematikai alapokon nyugvó tudományos kutatás volt. És hitvallását elmondja nyilvánosan, azzal a szándékkal, hogy segítségükre legyen azoknak, akik keresik Istent, akikben él a vágyakozás egy nemesebb, szebb élet után, mint aminő az, amelyben az emberiség az aranyborjú körül folytat örült táncot, amelyben a kalandorság az érvényesülés legbiztosabb útja és az ököl a jognak forrása. Hirdeti a hitet egy ember, aki nem pap, aki ismeri, érzi a maga gyarlóságát és hirdeti mégis abban a tudatban, hogy ezt tenni kötelessége.

Benn élünk még a legborzalmasabb káoszban. Senki sem tudja, mit fog hozni a legközelebbi jövő; a ma rémségei, ocsmányságai elvették sokak hitét; fekete pesszimizmus üli meg a lelkek millióit. És én mégis érzem, látom már a jobb jövő derengését, látom a kereszténység közeli diadalát. Nem azt a kereszténységet értem, amely az ajkakon ül, hanem azt, amely a lelkekben él, amely tudja szeretni még azt is, és meg tudja látni és becsülni felebarátját abban is, akit ma vakságában ellenségeként gyűlöl. Az emberiség súlyos betegségének, amelynek kitörése óta is több mint hét esztendő telt már el, nem halál lesz a vége, hanem feltámadás egy új életre. Hosszú a betegség, hosszú a gyógyulás folyamata, mert az emberiség szervezetének ártalmatlanná kell tennie a materializmus mételyét, amely megmérgezte lelkét. A betegség hosszú lappangás után végre is kitört a háború formájában és átment a háborúnál is öldöklőbb, nyomasztóbb békébe. Az anyagiasság ellenmérge a hit, a rendületlen hit a mennyei Atyában, a megváltó Szeretetben és az eljövendő, mindeneket átható szent Lélekben. A hitnek kell megint betöltenie a lelkeket, a hitnek és a bizalomnak Krisztus erejében. Bennem él ez a hit. Élő valósággá tette másfél évtizeddel ezelőtt annak felismerése, hogy még a legmélyebbre ható tudományos kutatás sem tudja felderíteni, hanem a legjobb esetben is csak megközelíteni azokat az igazságokat, amelyeket Isten a maga tökéletességében elgondolt és életre keltett. És azóta tűnődöm a hit tételein, az apostoli hitvallás tételeinek igazságán. Sokszor vajúdtam, vergődtem a kétségben, de végül is enyém lett hitem teljessége, mint Isten legdrágább ajándéka. Ezért éreztem kötelességemnek, hogy pihenőmet hitvallásom megírására fordítsam.

Júniusban született meg ez az írás, Kenesén, a Balaton partján egy árnyékos kertben, ahonnan szemem elpillanthatott a végeláthatatlan messzeségbe, amikor lelkem az örökkévalóság útját fürkészte. Csak éppen az Áment mondtam el néhány nappal később, pihenőm utolsó napján, július első vasárnapján. Amikor közreadom az írást, útját szeretném egyengetni Annak, akiről érzem, hogy el kell jönnie és Jézus nyomdokában járva magával ragadnia a milliókat a hitnek, a reménységnek és a szeretetnek Istenhez vezető útján. Azok a meleg sorok, amelyekkel Prohászka püspök úr kegyes volt írásomat bevezetni, bizonyára könnyebbé fogják tenni, hogy ez a kis könyv a kenyérért küszködő élet nehéz gondjai között is megtalálhassa a maga útját a keresztény családok asztalára, rajta át pedig a bizakodó hit a keresztény lelkekbe. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Budapest, 1921. november 25-én.

Altenburger Gyula

Bevezetésül

Örömmel írok néhány sort bevezetésül e meleg, lelkes hitvalláshoz.

Ezt a hitet sokan vallják, de hitvallásuk szó és szokás, fogalmi lenyomatok és levegő, tehát erőtlén és idétlen lelki állapot. Ez nem az a hit, melyet Krisztus ért, amely egyedül volna méltó a keresztényhez. Krisztus Urunk szerint a hit is szellem és lélek, élet és egyéniség. Azt meg kell élni. Csak az egyéni megélés mélységéből fakadó hitvallásnak van ereje, van búbája, van színe s illata.

Turán szellemi világának fősíkjain ez a virág ritkán nyílik. Annál meglepőbb s örvedetesebb, hogy a mai Magyarország romtörmelékében ily friss lelki élmény virága fakad, mint amilyen ez írásban megnyilatkozik.

Mély, alázatos hit, meleg, bensőséges érzés, közvetlenség a gondolkozásban, a kifejezésben sugárik felénk ez okos, katolikus és modern szemlélődésekből. Egyvalaki írja ezeket, aki nemcsak a hitet, hanem a hit diadalát is megélte magában, – diadalát az individualizmus és kriticizmus fegyelmezetlen, öntelt zúrzavara fölött. Egyvalaki aki ezt írhatta: „Tobzódtam a tudományos munka szabadságában, a meglátás, a megismerés szépségeinek élvezetében és éltem hitemben, Istennel, Istenben”; – aki azonban előbb szintén keresztülment a kriticizmus útvesztőin, amikor csak a saját maga tekintélyét tartotta magasra. Neki is volt ideje, mikor Istennel nem törődött, amikor megérintette lelkét a materializmus szele; de aki azután súlyos megpróbáltatások után rátalált s végre 1909. újév napján Máriacellben egészen boldognak érezte magát, mert akkor élte át először az Oltáriszentségben beléje költözött Istent.

Aki így hisz s akinek hite ennyire élet és valóság, az nagy szolgálatot tesz vele, ha élményeinek közzétételével másokat is a lelkiség mélységei felé terel, s rásegíti őket, hogy a lét s a világ értelmét, az Istent önmagukban keressék. Köszönet ezért a szerzőnek, melyet remélem sokak nevében tolmácsolhatok, kik ez írást olvasva, saját hitüket és hitükben lelküket kimélyíthetik.

Székesfehérvár, 1921. szeptember 14.

Prohászka Ottokár

I. Hiszek egy Istenben

Három szó, a negyedik ott van elrejtve az elsőben, és ebben a néhány szóban benn van az élet egész, mély bölcsessége, egész örökkévaló, nagy boldogsága. Hiszek egy Istenben.

Itt ülök a Balaton partján. Ezer apró zajból, madárdalból és csicsergésből, bogarak zümmögéséből és gyermekek szavából, ácsok kopácsolásából, szellő suttogásából összerakott szent csönd van körülöttem; bár már erősen nyugatra fordult, égetően tűz le a felhőtlen, tiszta égből a nap áldásthozó sugara és az én lelkemet áthatja az érzés: Hiszek egy Istenben.

Hiszek. Milyen mérhetetlenül sokat mond ez az egy szó: hiszek.

Mennyi tudás, mennyi meglátás, mennyi sejtelem és mennyi érzés élt Szokratészből, Plátonban és Arisztotelészből, mennyi emberismeret mekkora bölcsesség, milyen éles elme szól hozzám Plutarkhosz, Cicero vagy a világhódító Caesar írásaiból, de addig a boldogságig, hogy elmondhatták volna átszellemült arccal, betelve az érzés fenségével ezt az egy szót: hiszek, semmi elmélkedés el nem vezethette ezeket a legnagyobbakat sem. Mert a hit ajándék, ajándék, mint maga az élet. És amikor azt mondom: hiszek, egyszerre olyan nagyok és olyan semminek érzem magam; érzem magamban a mindenséget, az örökkévalóságot és érzem, hogy csak egy parányi vagyok valami végtelen nagyok, hatalmasnak, tökéletesnek; érzem a magam törekeny, gyarló mivoltát és érzem a magam erejét, de... de mindig úgy, mint Arkhimédész: adjakot támaszt *kívüle* és kiforgatom sarkaiból a világot... *Kívüle*, a világon kívül álló, tőle független támaszra van szükségem, hogy lendíthessek egyet rajta.

És amikor azt mondom: hiszek, érzem, hogy az én hitem más, mint a tied, az övé, az övék; érzem, hogy ez a hit bármennyire közös legyen is máséval, mégis egyéni valami, ami az enyém, mert hitemben benn élek én, amint a te hitedben benn élsz te, és benne él mindenki a maga hitében. Nemcsak hiszek. Én hiszek. Én. Mert hinni az én boldogságom, életem. Mert az ember hitétől el nem választható. Aki hitemet akarja elrabolni vagy megölni, életemet akarja elrabolni, lelkemet megölni. De életet ad, aki feltámasztja, éleszti vagy megtermékenyíti a más hitét. Úgy szeretném a magam hitével elárasztani az egész világot!

Ici-pici kis pók szaladgál ingemen. Potroha vagy egyharmad köbmilliméter lehet, lábai talán tizedmilliméter vastagok. Megpihent, nyugodtan szemlélhetem. Él, tehát dolgozik, táplálkozik. Faja fennmarad, tehát szeretkezik is. Valami vastag könyvben a sok között, vagy valami vékony füzetben egymagában bizonyára le van írva az én kis pókom is. Az én kis pókom? Nem. Nem ez az egyén a maga egyéni világával van leírva, csak egy faj a maga nagy általánosságában, élete külsőségeiben. És csak az, hogy van, de abból: hogyan lett?, miért lett?, csak annyi, amennyire a mi tökéletlen tudásunkkal meg tudjuk találni vagy elképzelni a feleletet. Még mindig itt pihen ingem ujján, és én nézem, nézem. Ugyan, jutott volna-e eszébe embernek, hogy megszerkesszen egy ilyen kicsinyke pókot? És meg tudná-e szerkeszteni? És tudna-e életet lehelni bele? És tudná-e felruházni azzal a képességgel, hogy szeressen és szaporodjék?

Tudás. Milyen gögös, milyen hiú szó! Elöttem a Balaton. Ha elnézek Siófok és Tihany között, nem látom a víz végét. Haladnom kell a megismerés útján, hogy tudjam, hogy odalenn, délnyugat felé, a somogyi parton megint szárazföld határolja el a végtelennek látszó vizet. A tudás felé mindig csak haladnom lehet és betelik az örökkévalóság, amíg eljutok a megismerés teljességéig. És mekkora az űr, amely a megismerést az alkotástól elválasztja! Az egész tudás pedig az alkotás tökéletességét is magában foglalná ...

A kis pók él, szeretkezik és szaporodik. Érzem, kell, hogy legyen tökéletes tudás.

Hiszek egy Istenben. Istenben. A tökéletességben. Ő az a világon kívül álló szilárd támasz, amelyhez ha hozzáfűzöm a magam erejét, tudok lendíteni egyet a világ során. Ő az a

hatalmas, aki nemcsak elgondolta, hanem meg is alkotta és egyéni étellel, érzésvilággal felruházta az én kicsi pókokskámat. Ő ajándékozta nekem a legnagyobbakat, amiket adhatott: a hitet és a szeretetet.

Hiába jutottak el Euklidész, Pythagorász és Arkhimédész a geometriai és mechanikai megismerések sokaságához, hiába látta meg Herodotosz az emberiség életében működő erők egy részét, Plinius az élő természet szépségeit, Istenig eljutni nem tudtak. „Én vagyok a te Urad, Istened.” Ennek a szónak el kellett hangzania, hogy az ember befogadja a hitet. Még nem mint ajándékot, csak mint parancsot. Ember légy, öntudatos ember, aki a magad akaratát alárendeled az én parancsomnak. Csak félelemből teszed, mert rettegsz haragomtól? Mert hited szerint én is kegyetlen, bosszúálló vagyok, mint te magad? Nem baj. Higgy! A te hited bármily gyarló, mégis az én legnagyobb ajándékom, mert ez a hit emel ki téged az állati sorból, ez a hit tesz téged arra képessé, hogy haladj. És összedült a Fáraók, a Lykurgoszok, Periklészek, a Caesarok és Augustusok világa, mert nem hatotta át az egy Istenben való hit.

Hiszek egy Istenben. Egyben. Csak gyermeteg képzelődés népesítheti be az eget istenek sokaságával, gyarló istenekkel. Isten a tökéletesség. A bölcsesség, jóság, szeretet teljessége. Érdemes volna-e hinnem, ha nem volna az? És lehet-e több mint egy? Miért lenne több? Mi szükség volna egy másodikra, harmadikra, amikor egyben megvan minden? Amikor egy képes mindenre? Egy Istenben hiszek, mert ebben a hitben van meg boldogságom, ebben a hitben van minden reménységem, ez a hit tesz képessé a nagy, mindent átfogó szeretetre.

Hiszek egy Istenben. Amikor kimondom ezt a három szót, mélységes alázattal ismerem el a magam gyarlóságát és diadalmas büszkeséggel teszek vallomást gazdagságomról: szegény vagyok, ember vagyok, földi sorsom kitéve láthatatlan erők összeműködésének, de van kincsem, van hitem, érzem, hogy van, aki kormányoz biztos kézzel, aki szeret tökéletes szeretettel. És ujjongva kiáltom bele a világba: Emberek, érezzétek meg ti is az én boldogságomat, erőmet: hiszek egy Istenben!

II. Mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében

Az én Istenem nem a kegyetlen, bosszúálló Úr. Szigorú, de igazságos és szerető Atyám Ő nekem, és én az Ő gyermeke vagyok és bármikor, bárminő örömben, bajomban bizalommal fordulhatok Hozzá. Szólhatok Hozzá és Ő meghallgat és mindig és mindenben az én javamra cselekszik. Nem Őrajta múlik, hanem az én gyarlóságomon, ha nem értem meg mindjárt az Ő szavát, ha nem látom meg cselekedeteinek titkos rugóit. Ő az én mindenható Atyám, aki teremtette a mennyet és a földet és a mennyel és a földdel együtt engem is teremtett.

Miért teremtett engem gyarlónak, amikor mindenhatóságában tökéletesnek is teremthetett volna? Nem ellenkezik az én gyarlóságom az Ő tökéletességével? Ezek a kérdések csak egy pillanattal nyugtalanítóak. Ha Isten csak tökéleteset akart volna teremteni, nem teremtette volna a földet is és mindazokat az egyéb világokat, amelyekben testből és lélekből, vagy másvalamiképpen alkotott gyarló lények küszködnek a megtisztulásért. De Isten az én Atyám, a mi Atyánk, mindnyájunk Atyja, aki gyönyörködik és szeretettel támogat küzdelmünkben, hogy eljussunk Őhöz.

Előszedem régi írásaimat. 1916. október 19-én, egy felejthetetlenül emlékezetes napon, ezeket írtam jegyzőkönyvembe:

„Volt idő életemben, amikor valami fensőséges megvetéssel vagy inkább lenézéssel viseltetem minden iránt, ami régi; amikor a legfelelősebb tudománynak tartottam a történelmet. Tudomány-e egyáltalában, ami egyszerűen leírja azt, ami volt? Érdemes-e azzal

foglalkozni, amit a régiek csináltak? Hiszen azoknak még csak gőzgépük sem volt! Historia magistra vitae? Mit tanulhatunk mi azoktól, akik annyival kevesebbet tudtak, mint mi?

Megmaradt bennem mégis valami, amit a történelemből az iskolában tanulnom kellett; a magam élete, meg a világháború pedig megtanítottak arra, hogy lássam és megértsem, milyen modern volt minden élet, a fáraóké éppúgy, mint a középkor klastromaié, a keresztes háborúké, meg a francia forradalomé, hogy Pláton meg Voltaire, Cicero meg Arany János, Palestrina meg Offenbach, Lionardo meg Bayros, Euklidész meg Weierstrass, Arkhimédész és Edison, Plinius és Mecsnikov mind-mind csak én vagyok, csak mi vagyunk, a mának gyermekei, mindegyikünk külön-külön középpontja a világnak, maga a világ, az örök, a mindig más és mindig ugyanaz, a mindig rossz és mindig jó, a mindig levőben levő s mindig alkotó ember.”

Múltak az évek, amióta ezeket az érzéseket leírtam, és azóta is szemlélem a világot, szemlélem azt a minden borzalmában olyan fenséges, valóban isteni színjátékot, amely szemünk előtt játszódott le, amikor a Vilmosok és Károlyok, a Clémenceau-k és Massarykok azt hitték, a Lloyd George-ok és Briandok, a Benesek meg a többiek azt hiszik, hogy ők történelmet csinálnak. Parányi kis férgek ti, eszközei a mindenható, nagy, szent Akaratnak! Annyira benn éltek ti a mában, annyira benn éltek a tegnapi, hogy nem látjátok meg, hogy ez a mai világrengés a régi hitnek élet-halálharca az új hittel. Akik Istenben csak a maguk Istenét, a maguk egyedüli szövetségesét látják, akik benne csak a parancsoló Urat látják, aki kegyetlen bosszúállással torol meg minden sérelmet, amely az ő kiválasztott népét éri, azok állanak ma harcban azokkal, akik Istenben, a mindenható Atyában hisznek. És most egészen átérzem azt a mély igazságot: igen, a történelem az élet mestere. Tizenkilenc évszázad óta egyetlen nagy történés folyik: Rombadúlt az Olymposz és Ahaszvérnak hontalanul kell bolyongania.

És megint előszedem régi feljegyzéseimet. Négy nappal előbb, mint amikor a fentieket írtam, Szent Teréz ünnepén elmélkedtem arról, micsoda megnyugtató, nagy érzés azt tudnunk, hogy még a legtökéletesebbeknek, a szenteknek is mennyit kellett küzdeniük gyarlóságukkal. És akkor olyan keservesen esett a megemlékezés arról, hogy egy katolikus hitben nevelkedett férfi, aki szembefordult a vallással, amelynek apostola lehetett volna, valamelyik írásában azt is mondja, hogy a katolikus egyház visszaállította az Olymposzt. A gondolatkapcsolat révén azután a következőket írtam: „Az ókort az ősemlékezés az anyagi erővel szinte teljesen betölti. Ennek a küzdelemnek hősei az Olymposz lakói, velük vannak a természet erői, velük a vágyak, az örömök istenei és istennői, hogy az anyagi ember elhithesse magával azt, hogy „áldozatot” hoz az isteneknek, amikor keresi a kéjt, a gyönyört! A klasszikus ókor istennői között ott van azonban Pallasz Athenai is, ott van a rómaiak Vestája is Venus-Aphrodite és Amor-Erosz mellett, Phoibosz-Apollo pedig nemcsak az éltető Napnak, hanem a poézisnek és a zenének is istene s a múzsák vezére! Az ember érezte, sejtette, hogy van nagyobb gyönyörűség, maradandóbb boldogság is, mint amit Ceres meg Venus tudnak nyújtani, bár Venusnak mindig sokkal több papnője volt, mint Vestának. De már az ókorban, ott élt Jahve, az Egyetlen, az örök Úr, akinek Fia rombadöntötte az Olymposzt... Az egyes ember élete az egész emberiség története. Először Ceres, utána Aphrodite, azután Athenai az istennőink. Itt cserbenhagy az Olymposz. Ha eloszlik a pára, a köd, mind diadalmasabb ragyogásban tűnik fel az örök fényességű, a megnyugvást nyújtó szimbólum, *a kereszt.*”

A kereszt! A kereszt kellett, hogy engem áthathasson az a magasztos hit, az a mélységesen megnyugtató, szent érzés, hogy Isten az én Atyám, az én mindenható Atyám, hogy tehát minden ember testvérem, akivel összefűzhet a szeretet. Rombadúlt az Olymposz, mert nem a szeretet volt fundamentuma és hontalanná vált Ahaszvér és örök bolyongásra van kárhóztatva, mert nem tudta és nem akarta megérteni a szeretet igéjét.

De Ahaszvér nem akar bolyongani. Ő pihenni akar. Az elveszett kis haza helyett hazájául akarja megszerezni az egész földet. Uralkodni akar. Érti, tudja, hogy mindnyájunk legnagyobb erőssége hitünk a mindenható Atyában. Ezt a hitet akarja megölni. A hitet és a belőle fakadó szeretetet. És faragott képeket gyárt és azokat teszi elébe, hogy azokat imádjad. Az igazsággal meg nem alkuvó szeretet helyébe puha, beteg humanizmust tesz, az egyéni hit különbözőségét felekezeti gyűlölködéssé fejleszti, az Isten akaratában és bölcsességében való megnyugvás helyett irigységet és osztálygyűlöletet szít, piszkálja a félig behegedt sebeket, és még azt is meg akarja akadályozni, hogy a hit magvát a gyermeki lelkekbe el lehessen hinteni. Mert az ő istene a bosszú istene, az ő istene nem Isten, hanem csak szövetséges, akinek egyetlen hivatása, hogy mindenek urává a kiválasztott népet tegye és kegyetlen haraggal sújtsa porba mindeneket, akik – az ő hite szerint – okozói voltak Ahaszvér szenvedéseinek. Tizenkilenc évszázad óta folyik ez a küzdelem és Ahaszvér ma azt hiszi, hogy győzött. Dőre hit, hiú ábrándozás. A kegyetlen küzdelemben feltámadt a Hit. Sokak lelkén ott van még a hályog, kevesen látunk még, de a hályog le fog válni és a győzelem hitétől megittasult Ahaszvér diadalorgiái is meg fogják nyitni a még nem látók szemeit. A lelkeket be fogja tölteni a vágyakozás a Szeretet után, és mint szent sóhaj, mint vigasztalás, mint az ébredő erő öntudata fog felhangzani mindenfelé, gyengén, majd erősebben, majd mindent lebíró hatalmas erővel: Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában. És a Szeretet birtokába fogja venni a világ nagy részét és Ahaszvér fog bolyongani tovább, izgatva, lazítva, gyűjtogatva...

III. És Jézus Krisztusban

A zsidó volt minden idők legszívósabb, legravaszabb, legagyafúrta népe. önzése, megbízhatatlansága, kegyetlensége miatt soha sehol sem szerették. Talán egy nép sem volt kegyetlenebb, mint a zsidó, és egy nép sem állott annyiszor talpra mint a zsidó. Az ő ereje hitében van. Faja kiválasztottságának fanatikus hitében. Ez a hite az ő tragikumának is okozója, mert ez a hite akadályozza meg abban, hogy Isten szavát megértse. Várta a Messiást évezredek óta, és amikor megjött, nem tudta megérteni, hogy a megváltás az, amit a názáreti Jézus hozott magával. Világuralmat, fényt, pompát, korlátlan hatalmat várt a Messiástól, azt várta, hogy ez hódító lesz, aki minden más népet az ő szolgájává fog tenni; tehetett-e mást, mint hogy keresztre feszítette, aki azt hirdette, hogy minden ember felebarátunk, akit szeretnünk kell, mint önmagunkat?! Hiába volt minden ravaszsága, minden agyafúrtsága; az ő hite, amely Istent is a maga fájának szolgájává tette, tragikus vaksággal, tragikus korlátoltsággal sújtotta: nem tudta felfogni, hogy a legnagyobb boldogság az önmegtágadásban van. És amint Mózes törvényeiből csűrés-csavarással, belemagyarázással, szörszálhasogató okoskodással kipusztított mindent, ami cselekvésének lényeges korlátokat szabhatott, annyira, hogy nem maradt meg csak az üres forma, úgy iparkodik ma, amikor a világon szétszórva, keresztény társadalmak kebelében akarja a maga világuralmát megalapozni, a krisztusi tanításokat úgy értelmezni, valójukból kiforgatni, hogy azok súlyos béklyót jelentsenek minden nemzsidó számára, de szabadságot, erőt, hatalmat a zsidóknak. Szánalmas, szomorú akarás! Igaz, ideig-óráig sikeres az ő vállalkozása. Mert az önmegtágadás nehéz, az irigység és a gyűlölet pedig mélyen benngyökerezik az állapotemberben, olyan mélyen, hogy a szeretet csak nagyon nehezen tudja a szíveket betölteni. Az ember szívesen hisz az álprófétáknak, kéjelegve szívja magába a hamis tanokat és Ahaszvér úgy érzi, most következett el az ő megváltásának ideje. Messiások raja lepi el a világot. Az ígért egy helyett sokan vannak. A Rothschildok és Marxok, a Northcliffek, a Rathenauok és Leninek az ő szemében mind amolyan igazi vagy fiókmessiások ... És engem mindez nem aggaszt. Mert aki végig kitart, az üdvözülni fog.

Én hiszek Jézus Krisztusban. Hiszek rendíthetetlen, erős hittel; hiszem, hogy a megváltás az Ő művében és az Ő tanításában van. Hiszem, érzem, hogy földi életem célja a testi halál, amikor lelkem visszatér az Atyához, hogy örök boldogságban legyen örök élete. Én hiszek Jézusnak, amikor azt mondja, hogy Ő az Út, az Igazság, az Élet. És hiszek minden győzedelmes egyéniség örök életében.

Milyen szomorú rabságban élnek mindazok, akik csak testüknek élnek. Ezt tudom. A magam keserű, mindennapos tapasztalásából tudom. Hiszen én is rabja vagyok testemnek. Uralkodnak rajtam a vágyak és legyőznek engem. És azután elfog a csömör, az undor... Ebből a rabságból váltott meg engem Jézus, amikor megtanított a szeretetre és megértette velem, hogy az önmegtagadásban van meg a boldogság. Felvettem már egyszer a kérdést: Miért teremtett Isten engem gyarlónak, amikor mindenhatóságában tökéletesnek is teremthetett volna? Megfelel rá Jézus: Azért, hogy földi küzdelmemben megismerhessem az igazi boldogságot és vágyva vágyódjam az örök boldogság, az örök élet után. Gyarlónak kellett születnem, hogy győzhessek. Mert győznöm kell. Mert Ő, Jézus, az én Krisztusom, kezembe adta a fegyvert, amellyel kiverekedhetem a győzelmet: aki követni akar engem, tagadja meg önmagát...

Pesszimizmusnak szokták az önmegtagadást mondani és optimizmusnak a testi élet kultuszát. Pedig lehet-e szebbet, jobbat elképzelni, mint azt a gyönyörű szabadságot, amellyel Jézus felruházott? Nem kívánja ő tőlünk, hogy elnyomjuk a magunk egyéniségét, sőt ellenkezőleg, arra tanít, éljük ki életünket egészen, fejlesszük egyéniségünket szabadon, ne korlátozzon más, csak a szeretet, a szeretet, amellyel Atyánknak: Istennek és testvéreinknek: embertársainknak tartozunk. Az önmegtagadás a szeretet parancsa és jutalma a szeretet.

Hiszek Jézus Krisztusban. Jól ismerte Ő az én gyarlóságomat, tudta, hogy a küzdelem nehéz, mert testemben benn élnek a vágyak, benn él az önzés. Tudta, hogy számtalanszor el fogok bukni, mielőtt kiverekedhetem a győzelmet. És felemel mindig újra és újra magához és leszáll hozzám. Nem kér tőlem ezért többet, csak azt a vágyat, hogy végül is győzhessek, azt az elszánt akaratot, hogy végigküzdjem a küzdelmet. Mert az angyalok az égben jobban örülnek egy megtért bűnösnek, mint kilencvenkilenc igaznak.

Gurul az arany Monte Carlóban, folyik a pezsgő, buja puhasággal szól a zene és mámorítóan édes a csók. Éljen az élet! Nem zavarja meg semmi a gyönyört, az élvezetet. És mégis! Mi marad utána? Semmi. Üresség. Legfeljebb édes emlék. És a jelen? És a jövő? Az is üres. Semmi. Emlék. Az Élet a múlté, ha nem alapozzuk meg a jelenben élve a jövő életet. Nem tiltott el minket Jézus attól, hogy a földi élet örömeit élvezzük. Ő maga is résztvett a kánai menyegzőn és segítette a jókedvet fokozni. Adjátok meg a császárnak, ami a császáré. Adjátok meg a testnek, ami megilleti. De senki kárára. És különösen ne lelketek kárára. Sok és nagy a kísértés? Jertek Hozzám, Én támaszotok leszek. Az Én szeretetem végtelenül osztható és mindig egész marad. Ötezer embert tápláltam néhány hallal és cipóval, milliókat és milliókat táplálok mindennap testemmel és véremmel, a jó Szeretet eledelével. Gyönyörű, gazdag életet tudok élni Jézussal élve. Nincsen elzárva előlem semmi. Tudomány, művészet, minden öröm, minden élvezet az enyém, és könnyű minden teher. Csak egy teher súlyos: amit az önvád rak reám. De azt is leveszi rólam, ha vágyva vágyódom az után, hogy ne legyen több okom magamat vádolnom. Igen Jézusom, Te vagy a Krisztus. Hiszek Tebened.

IV. Ő egy Fiában, a mi Urunkban

Itt járt a földön. Evett, ivott, elpihent. És azután szenvedett és meghalt. Ember volt. Józsefnek, az ácsnak volt fia, aki Dávid király házából származott. És sokan úgy szeretnék, ha csak ember lett volna. Olyan ember, aminők ők, gyarló, tökéletlen.

Ember volt, mert emberré kellett lennie.

Hosszú évezredek teltek már el azóta, amióta elhangzott a szó: „Én vagyok a te Urad, Istened” és a kiválasztott nép nem tanult. A törvény betűin éledgett, amelyeket az írástudók és farizeusok kiforgattak értelmükből. Egyszerű embereknek adatott a törvény, a tízparancsolat a társadalmi együttélésnek és a lelki haladásnak lehetőségét adta meg. „Megemlékezzél róla, hogy ünnepnapokat szentelj!” De egész életednek ünnepnek kellene lennie, hogy örökkévaló ünnepben lehessen részed. Ezt az ember még nem értette meg, önmagától ennek felismeréséhez eljutni nem tudott.

Nem ismerem azon idők emberének lelki világát. Hiszen még a mai idők emberét is olyan nehéz volna leírni. De sejtem, hogy akkor is volt valami nagy vajúdás, valami bizonytalan vergődés, öntudatlan keresése a jobbnak, megérzése annak, hogy a testiség rabság, amelyből szabadulni kellene. És eljött János, aki, bár földi életében kisebb volt a legkisebnel azok közül, akik a mennyekben laknak, a legnagyobb volt azok között, akiket asszony szült. A testiség ellen való harcot hirdette. Bűnbánatot hirdetett és a test megtagadását. A cselekvés nélkül való szemlélődést. Az ő keresztsége a lelki megtisztulás vágyának jelképe volt, bevezetője a teljesen passzív aszkézisnek.

Ember nem fokozhatta magasabba lelki életét. Istennek kellett eljönnie, hogy megtanítsa az embert igazán élni. Élni olyan cselekvő életet, amely a lélek uralmát a test fölött biztosítsa. És Isten eljött. Emberi alakot öltött úgy, amint gyermekeivé tesz minket. Isten Fia, Jézus, emberré lett. Emberré teljesen. És megmaradt Istennek. Teljesen. Egy Istennek az Atyával. Olyan egyszerű ez, átélem egészen. Bizonyítani nem tudom, de hiszem élő hittel, így kellett lennie.

Sem a testiség, amelynek a tízparancsolat csak korlátokat szab, sem a világból kilépni akaró aszkézis nem lehet az ember célja. *A megváltás az Isten- és emberszeretemben lefolyó cselekvő életben van.* Ezt kellett az emberiséggel megértetni. A testiség alacsonyrendűségét meg tudta értetni az emberekkel János. Ezt talán ő előtte is többen sejtették már. Meg kellett mutatni élő példán, hogy a másik út sem lehet az igazi. Ezért kellett Jézusnak emberré lennie, egészen, teljesen, tökéletesen emberré, akiben él a megtisztulás vágya, aki ki van téve a test – a sátán – minden kísértésének.

Jézus az Út. És Jézus az Igazság is és Ő az Élet. Egyszerű embereket kellett megtanítania az Életre. Ezt a tanítást csak tökéletes igazságban végezhetette. Ezért kellett emberré lennie, ezért kellett magát Jánossal megkereszteltetnie. Ezért kellett kimennie a pusztába és elszenvednie a kísértéseket. Neki, Istennek, nem volt ezekre szüksége, de Ő teljes igazságban akarta elmondani tanítványainak: én átéltem ezeket, én tudom, hogy a megváltás nem a világmegtágadó böjtölésben, semmittevő szemlélődésben, lelki önkínzásban rejlik. Emberré kellett lennie, hogy saját tapasztalata alapján mondhasa el: az aszkézis súlyos, sokak számára elviselhetetlen kísértésekre vezet: az éhség a testiség diadalmas felülkerekedésének válhatik okozójává, az élet üressége, céltalansága arra csábíthat, hogy eldobjd magadtól, az igénytelenségben rejlő erő arra ösztönözhet, hogy tömjénezve a mások gyöngeségének, gyarlóságuk által akarj fölöttük uralkodni. Ezekre tanít az a gyönyörű elbeszélés a kísértésekről, amelyeknek Jézus a pusztában ki volt téve.

Jézus emberi életének ez a jelentőségében talán nem is eléggé kidomborított részlete mély hatással lehetett az apostolokra. Erre merek következtetni Jakab apostol levelének a kísértésekről szóló részéből. *Beatus vir, qui suffert tentationem.* Boldog az ember, aki elszenvedi a kísértést, mert ha megpróbáltatott, övé az élet koronája. De – és ez a fontos – senkise mondja, hogy Isten kísérti meg, mert Isten nem kísért, a kísértést vágyaink okozzák. Jézusnak, az Embernek, kellett erre utálnia, hogy az ember Jézust, az Istent, megérthesse. Csak amikor ezeket megértette, érthette meg az ember a megváltás ígét.

És emberré kellett Istennek lennie, hogy a maga példájával mutathassa meg, mi is az igazi Élet. A szeretettel teljes, cselekvő, tanító, a gonosszal szüntelenül küzdő élet. Mert az ember csak a példán tanul. Ezért is volt az Ő tanításának leggyakoribb formája a példabeszéd.

A szinte teljesen állatembernek parancsolni kellett. A tanítást az meg nem értette, be nem fogadta volna. Meg kellett őt fenyegetni büntetéssel. Az őskorban elég volt, hogy Isten Mózes útján izente meg az embereknek, hogy ő él, lát, jutalmaz és büntet. A megtisztulás után sóvárgó embert tanítani kellett. Istennek magának kellett leszállania az emberhez, mert az ember önmagától nem tudott felemelkedni Őhozzá. És Isten leszállott, testet öltött Jézus Krisztusban, Ő egy Fiában.

És emberré kellett lennie Istennek egészen, hogy mint ember szenvedhessen és meghalhasson. Miért kellett szenvednie? Miért kellett meghalnia? Hogy mi élni tudjunk. Kellett? Kellett. Mert az embert csak a halál tanítja meg az Életre.

V. Ki fogantaték Szentlélektől, születék Szűz Máriától

Hitemnek legmagasztosabb, legfenségesebb és egyben legbájosabb részlete Jézus megtestesülése. Fenséges és bájos. Olyan különös és mégis olyan egyszerű. Félelemmel és önérettel párosult csodálat, és szeretettel, melegséggel tele gyönyörködés. Magasztos ez a hit, mert egész földöntúli nagyságában mutatja meg a lehetőségek teljességét; fenséges, mert egész hatalmában és dicsőségében látom Istent, az én Atyámat; bájos, mert a tisztaság ragyogásában, a szeretet győzelmében él benn az ember, akinek teste Isten temploma. Szeretnék írni tudni, fényesen, színesen, melegen.

Emberré kellett lennie Istennek. Emberi testet kellett öltenie. Éva óta bűnben fogantatik az ember, mert az ölelés, bár a vágy erősen meg is tisztulhat a szerelemben, a test vágyából, a kéjvágyból fakad. Fogantathatott-e Isten bűnben? Még gondolatnak is örület. Bárha emberi testet öltött is Isten, fogantatásának természetfölötti módon, emberfölötti tisztaságban kellett megtörténnie.

Leszállhatott volna Isten emberi testben a földre, hiszen nem volna Isten, ha nem volna mindenható, ha lehetetlen lett volna valami, amit Ő akart. Nem így tette. Ő emberré akart lenni úgy, hogy végigmenjen az ember egész testi fejlődésén, mert az Ő megkísértetésének, tanító életének, szenvedésének és halálának senki által el nem vitatható valóságnak kellett lennie. Nő méhében, de mégis a maga egész isteni dicsőségében kellett fogantatnia, ezért kellett a nőnek, akinek teste az Ő hajléka volt, magának is egészen tisztának lennie és szűzen megmaradnia a testi kéj vágyától, érzésétől.

Miért is nem tudom olyan szépen, ragyogóan, vakító fehéren, majd édes-színesen, úgy, amint bennem él, leírni az érzést, amely engem Máriához fűz?! Azokban a pillanatokban, amikor egészen áthat az ő földöntúli nagysága, a szeretetnek és a gyöngédségnek olyan édes melegsége tölt be, hogy a legtermészetesebbnek találom: igen, a Szentlélek töltötte be az ő egész valóját, amikor Istennek anyjává lett. Olyan boldog pillanatok ezek! A jóság és a kegyelem ajándékai, amelyek engem, a tisztátalan, gyarló embert felemelnek a tisztasághoz, a tökéletességhez. Az örök boldogságnak, a meglátás, a megismerés és a szeretet teljességének ízelítői. Pillanatok, percek, órák, amelyek emléke betölti az életet.

Nem igen szoktam búcsújáráshelyekre elmenni. Csak nagyon-nagyon ritkán tudom az áhítatot megtalálni az emberek tömege között. A rózsafüzért is csak egyszer tudtam igazán elimádkozni, a lorettói litániába összesűrített rajongó szeretet is csak csendes magányosságban tud reám hatni. Megértem ugyan azt a mély bölcsességet, amely ezeknek az imáknak szerkezetében is megvan, mert a sokszor megismételt mondatok, a hosszasan leírt szépségek, könyörgések vagy belekényszerítetek a tartós áhítatba, vagy legalább pillanatokra, de mégis kiemelnek a testi világból, ha egyébként az ima szinte gépiesen morzsolódik is csak le. Istennel, Máriával és a szentekkel szeretek egyedül lenni, vagy úgy, hogy aki velem van, egészen egy lélek velem. De azért volt már úgy is, hogy magával

ragadott a tömeg áhítata. Ki tudja kivonni magát a Mária-kultusz varázsa alól? Hitéletemnek legnagyobb élményei búcsújáráshelyhez, Máriacellhez fűződnek.

Egy ezredévnek háromnegyed része pergett le azóta, hogy egy szegény pap apátura megbízásából elment, elvinni a hitet a stájer hegyek pásztorainak. A Salza mentén telepedett meg, azon a vidéken, ahol az Erlaufnak még meg lehet fürödni egy tiszta, mély tóban, mielőtt viadalra kelne az Oetscher vad sziklaországával. Csöndes, bájos a völgy. A hegy lábánál, de elég magasan, hogy a hirtelen tavaszi hóolvadáskor el ne sodorja a rohanó ár, kicsiny kunyhóban húzódott meg a pap. Egyetlen kincse egy hársfából kezdetlegesen faragott kis kép volt: Mária, karján a gyermek Jézussal; cellájának ragyogó ékessége az az átszellemült, rajongó szeretet, amellyel a kép előtt merült el Isten és a Szűzanya szemléletébe. Csodákat művelt a szeretet és magával ragadta az embereket az igaz áhítat. Elhalt a szerzetes, elhaltak az emberek, de megmaradt a kis szobormű és mintha belőle áradt volna az a sok szeretet, az a mélységes áhítat, amely ott körülötte töltötte be és vitte Istenhez és a tisztaság Anyjához a lelkeket. Híre kelt a képnek, a hely szentségének és évszázadok óta vonzza a hívő lelkeket. Mennek oda a Szűzanyához, ellenállhatatlan vágyakozással.

Bécsben éltem. Földi szegénységben gazdag lelki életet. Tobzódtam a tudományos munka szabadságában, a meglátás, a megismerés szépségeinek élvezetében és éltem hitemben, Istennel, Istenben. Egyedül voltam. Az enyéim itthon, Budapesten várták, merre fordul sorsunk. Karácsonykor velük voltam, Szilveszter estéjén magamra maradtam idegenben, egyedül. Enyém volt a délután, enyém az újév napja. A kegyelem boldog állapotában éreztem, el kell mennem Máriacellbe. Ródlival és sível felszerelt útitársaim elmaradtak Gössingnél, a természet téli szépségét akkor még csak kevés turista élvezte, szinte egyedül voltam a Nagy Lajos királyunk emelte hatalmas templomban. Belém költözött Isten és én megláttam Máriát az ő tüneményes szépségében. Nem tudom leírni boldogságomat, de éreztem, hogy Isten Anyjának szeplőtelenül fogantatott teste nem volt, nem lehetett érzéki vágyak forrása; éreztem, hogy az ő egész valóját áthatotta Isten, benne élt a Szent Lélek, amikor az ő méhében csodás szentséggel megtermékenyült a pete, hogy Isten fiának emberi teste fejlődjék belőle. Megérteni, ésszel felfogni nem tudtam, de éreztem, hogy igaz.

Ötnegyed évtized telt el azóta, de mintha tegnap lett volna. Sok fájdalomban, sok boldogságban volt részem, de mindig édes melegség tölt be, amikor Máriával, a Szűzzel vagyok. És amikor ismét együtt lehettem azokkal, akiket Isten reám bízott, elvittem őket is magammal oda, a stájer határra, hogy részeseivé lehessenek az én boldogságomnak. Harmadszor is, negyedszer is ott voltam és minden utam új, nagy élmény volt, bárha utóbb jegyre adták is a kenyeret, mert rengett a világ és a szegény, nyomorult hatalmasok éhhalálra szeretnék volna ítélni a nagyvilágtól elzárt milliókat.

Immaculata! Lukács óta minden festő, minden költő egész szívét művébe öntötte, aki ecsettel vagy tollal a kezében akarta megörökíteni, kije vagy Te, és bár Pergolese vagy Gounod, vagy egy egyszerű parasztleány dalolja a Te dicsőségedet, mindenképp egy érzés csendül ki: a rajongó szeretet, az imádat határos csodálat, a gyermeki bizalom, mert a Te szeplőteleniséged a szent Szeretet legmagasztosabb csodája.

Immaculata! Loretto, Lourdes, Besnyő, Kewlaar, meg a többi sok-sok kiválasztott hely, ahová egyenként és seregestül, közeli vidékekről és távoli országokból zarándokolnak a milliók és milliók, mind a mi nagy vágyakozásunknak, a Te nagy jószágodnak megszentelt helyei. Emberek vagyunk, tisztátalan vágyak rabjai. Tudjuk, érezzük, tisztáknak kell lennünk, hogy eljuthassunk Istenhez: a Te tisztaságodhoz menekülünk, a Te tisztaságodban akarjuk megóvni tisztaságunkat, a Te tisztaságodból akarjuk pótolni, amit elvesztettünk. És Te Anyánk vagy, kebledre öleled minden gyermekedet.

Patrona Hungariae! Elöntötte a szenny a mi szegény országunkat. Szent István népének irodalma, zenéje ledér; táncai, képei buja érzékiség, mert idegen lett úrrá ebben a hazában, akinek erkölce a pizok, a bűn, akinek behódoltunk. Bűnhődnünk kellett. Más idegenek,

árulók, gyilkosok és rablók vették el, ami a mienk. A Te országodat, a mi hazánkat feldarabolták. Ébredzünk és undorodunk, vágyakozunk. Boldogasszony Anyánk, ne fordítsd el szemedet mirőlünk, nyújtsd ki mennyből kezedet, emelj fel magadhoz, hogy megtisztulva új erőt nyerjünk és újra a Te országoddá tegyük ezt a szerencsétlen, szép hazát!

* * *

Amikor egy félszázaddal ezelőtt Garibaldi vörösinges katonái szeptember 20-án betörték a Porta Pián, hogy Rómát tegyék meg Italia unita fővárosává, a vatikáni rabságába vonult pápa erős pátrónust keresett az Egyháznak. Kiben találhatta volna fel, ha nem abban, aki a hatalmát féltő, gyermekgyilkos Heródestől megvédte a gyermeket, aki pátrónusa volt a názáreti háznak? Alig-alig tudunk valamit rólad József, ki, Mária életének méltó társa, első vagy a legnagyobbak között. Tebened is benn élt a Szent Lélek, a Te életed is a szeretet, a tisztaság csodája. Leborulok előtted, az elérhetetlen példakép előtt, és áldom Istent, hogy ennyi szépséggel ruházta fel hitemet.

A tisztaság birodalmában, Isten oldalán ott éltek Ti, Mária és Te, a férfitisztaság királya, és veletek együtt, akik megdicsőültek, mert győztek. És akadhatott valaki, akinek módjában lehetett volna, hogy higgyen, aki Olymposzról beszél, mert Isten nem él egyedül a mennyek országában! Milyen szánalmas szegénység, milyen szomorú vakság ...

Szeretnék írni tudni ragyogón, fényesen, színesen; szeretném, ha kiáradna írásomból az a melegség, amely betölti lelkemet, amikor Veletek vagyok, Mária és József, amikor elmélkedem a szeplőtelen fogantatásról, a Szeretet Szent Lelkéről. Magasztos, fenséges, bájos, élő valóság ez a hit, és hitem az én boldogságom, életem.

VI. Kínzaték Pontius Pilátus alatt

Fénykorát élte a civilizáció. Ragyogó pompában élte életét az ifjú óriás, a világ ura, Róma. Meghódította a világ nagy részét és az behódolt neki. A rabságra került népek jól érezték magukat, mert a hódító nem volt zsarnok: szabadelvű volt, aki sem a maga vallását, sem szokásait, erkölceit nem akarta másokra rákényszeríteni, hanem meghagyta szabadságukat, csak éppen a maga fennhatóságának elismerését követelte meg. Aki behódolt, az békében élhetett. Adót, hűbért kellett ugyan fizetni, a katonaságot és a tisztviselői kart eltartani, de ez a teher nem volt túlságosan nehéz, kárpótolt érte az, hogy a hódított tartomány részévé lett egy hatalmas, fényes, nagy egységnek. Ez volt a titka a római világbirodalom félelmedéves fennállásának, aminthogy ez a titka az angol világuralomnak is. Hit, vallás, kultúra mellékes, egy a fontos: a fizikai jólét, a gazdagság, a kényelem, szóval: a civilizáció.

Palesztina is római tartománnyá lett. A zsidóság természetesen megalkudott a kényszerűséggel, de beletörödni nem tudott. Ő, a kiválasztott nép, amely mindig mások fölött akart uralkodni, behódolni volt kénytelen egy felsőbb hatalomnak! Talán ezért is várta akkor különös vágyakozással a Messiást. És jön egy szegény ember, nem is Judeába, csak Galileába való, a názáreti ácsnak fia, és gyógyít betegeket, magyarázza a törvényt, beszél a szeretetről, felebarátnak mondja az idegent, a gyűlöltet, a megvetettet és hirdeti az önmegtagadást. És a nép hajlik szavára, hozsannával üdvözli, mint a zsidók királyát. A zsidók királya! Áruló! Árulója a zsidóság nagy ügyének! Pedig vannak, akik a Messiást látják benne. Simon, a halász, meg is mondta: Te a Messiás vagy, a Krisztus, az élő Isten fia. Mi lesz a főpapi hatalomból? Mi lesz a papi jövedelmekből, ha őt követi a nép? Közeledik a Pészah ünnepe. Ha ez az ember elmegy a templomba és beszél a néphez, hozzá fog pártolni mindenki. Gyorsan kell cselekedni. Halál reá!

Megpróbáltam megismerni a Judás lelkét. Elvakult rajongó zsidó volt-e vagy közönséges, pénzsóvár gazember? Szerettem volna az előbbit hinni, a tragédia talán még fenségesebb lett volna így. Hiába. Nem lehet. Mindent meg tudnék magamnak magyarázni. De, ha igazán tragikus hős lett volna Judás, ha igazán a népe sorsáért való aggodalom vitte volna az árulásra, miért kért és fogadott el érte pénzt?

És szerettem volna Annásban és Kaifásban is a zsidó nemzeti ügy harcosait látni, nem pedig azokat a papokat, akik hatalmukat, jövedelmüket féltették Jézus népszerűségétől. De bennük sem tudok hősokeket látni. Ha azok lettek volna, nem törődtek volna bele a római igába, nem lettek volna a császári hatalom legalázatosabb szolgálói, és nem lettek volna kegyetlenek egy védtelen, gyenge emberrel szemben. Nem hősök voltak, hanem hitványok, gyávák. Félték az igazság erejétől. Ők tudták legjobban, mennyire kivetkőztették a törvényt való mivoltából. Hátha ráeszmél a nép erre az igazságra?! Pusztuljon az ő ügyük ellensége, pusztuljon, aki tisztán mer látni és el meri mondani, amit meglátott!

Cselekedni kellett gyorsan. De a formákat is be kellett tartani. Mert a forma a legfontosabb, ítéletet kellett hozni még az árulás éjszakáján. És hamis tanúk vallomása alapján kimondták az előre elhatározott halálos ítéletet. Ezt az ítéletet jóvá kellett hagyatni a legfőbb hatalom, a császár képviselőjével.

Így került bele Pilátus a legnagyobb világtörténelmi esemény középpontjába, így lett annak nemcsak cselekvő részesévé, hanem döntő tényezőjévé. Hiába mondta: „Mosom kezeimet”, hitvány ember volt, hite, meggyőződése ellenére cselekedett. Felelőssége annál súlyosabb, mert eszes ember volt és háromszor is kénytelen volt kijelenteni, hogy semmi bűnt sem talál Jézusban. De félt. Megijedt, amikor a főpapok azt mondták neki: Árulója a császárnak, aki királynak meri magát mondani. Szeretett volna bűnt találni Jézusban, faggatta szóval: A te néped és a papi fejedelmek adtak téged az én kezemre, mit cselekedtél? És amikor Jézus így felelt neki: „Király vagyok, de országom nem e földről való; azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról”, érezte, hogy nem lázadóval áll szemben, nem is tudott mit válaszolni, szinte csak magamagában vetette fel az örök emberi kérdést: Mi is az igazság? Érezte Jézus ártatlanságát; feleségét is bántotta a balsejtelem. Római volt. Bár az emberi életnek, ha nem szabad római polgár életerője volt szó, kevés értéke volt is az ő szemében, fellázadt az ő igazságérzete az ellen, hogy az ártatlan Jézust adja hóhérekre. Megkísértette, hátha a nép kegyelmez meg Jézusnak. Húsvétkor szabadon bocsát mindig egy bűnöst. Vigyétek Jézust! De a fanatizált tömeg halált kiáltott rá, és Barabbás részére, a közönséges gonosztevő számára követelt kegyelmet. Viaskodott még önmagával. Hátha kínzás útján tudja Jézust vallomásra bírni? Átadta katonáinak: Kínozzátok! Vallassátok!

Rómában, az evangélista János tiszteletére emelt lateráni templommal, a világ főbazilikájával rézsút szemben áll egy másfélezredéves rozoga épület: a legszentebb helyek egyike. Abban van elhelyezve az a széles, nagyúri márványlépcső, amely Pilátus törvényházába vezetett. Oda vitette Heléna, a császárné. Szent ez a lépcső, megszentelte az Istenember kínszenvedése, megszentelte az ő kihullott vére.

Hiába volt a kínzás. A vádlott nem vallott, mert nem volt bűne, Isten nem hazudhatott, hogy megszabaduljon emberi kínjaitól. És Pilátus megsajnálta Jézust. Még egyszer fellebbezni akart a nép emberi érzéséhez. Megmutatta neki a testileg-lelkileg elgyötört Jézust: Íme az ember! Én nem találok bűnt őbenne. De a papifejedelmek nem engedhették, hogy a népben felülkerekedjék a szájalom. A törvényre hivatkozva követelték: Feszítsd meg! És Pilátus szinte kérlelte Jézust: Ne mondd magad királynak! Lám, nekem hatalmam van, hogy elbocsássalak vagy megfeszíttesselek. De Isten nem hazudhatott. Aki vele szemben a maga hatalmára hivatkozott, gyáván meghunyászkodott a rágalom, a beárulás hatalma előtt és átadta hóhérainak, akit ártatlannak tudott. Utóvégre is, csak egy ember volt! Hány más embert dobtak a kolosszeumban a vadállatok elé, hogy a népnek élvezetet szerezzen

gyötrődésük szemlélete?! Liberálisnak kell lenni! Legyen meg a népnek öröme! Akkor megfeledeznek rabságáról. Ti akartátok, nem én. Én mosom kezeimet.

Akik a történelmi materializmus hívei, akik a gyomorban látják az emberi cselekvés legfőbb mozgatóját, azt hirdetik, hogy Jézus tanítása azért tudott oly gyorsan elterjedni, mert a földi nyomorúságért kárpótlásul mennyei dicsőséget ígért. Pilátus példája nekem más. A civilizáció fénykora volt az az idő, Róma dicsőségének, gazdagságának, hatalmának ragyogó korszaka. De az élet üres volt. A lelkek szegények voltak. Vergődött Pilátus, de nem tudott felülemelkedni a maga gyarlóságán, mert nem élt benne a hit. Megütötte fülét az „igazság” szó. Mi az igazság? Ez a kérdés, úgy érzem, nemcsak Pilátus lelkében élt, a vágyakozás az igazság után bennélt a lelkekben általában. Ki nem mondottan, alig megsejtetve, de ott élt az érzés, hogy fény, pompa, ragyogás mind csak hiú, mind csak üres, semmi; benn élt a lelkekben az éhség érzése, a vágyakozás a lelki eledel után. Megpróbálták tartalommal megtölteni az életet. Gyönyörű, szinte tökéletes rendszerben építették ki a jogok világát, törvényekkel, intézményekkel szabályozták az emberek együttélését; költők, szobrászok, építőművészek versenyre keltek egymással és versenyre keltek egymással a gazdagok, hogy támogassák a művészeteket. Hiába. Üresek maradtak a lelkek és hidegek. Mint az a jogrendszer, amelyet az ész alkotott, mint a márvány, amelyből a szobrokat, az oszlopokat faragták. Ekkor hangzott fel a szeretet szava. Melegség töltötte be a lelkeket. Nem Jupiter, a villámokat szóró, kicsapongó nagyúr, nem Vénus, a gyönyörű, de erkölcsöt nem ismerő kéjű, nem Minerva, a hideg ész a mi isteneink: Atyánk van, fenn az égben, Atyánk, aki szeret és szerető gonddal őrököl fölöttünk, aki nem kér tőlünk cserébe többet, csak azt, hogy szeressük őt és szeressük testvéreinket. És a lelkekbe beköltözött a Hit.

Pilátus még nem érezte meg ezeket. Ő diplomata volt. Az ő feladata az volt, hogy rendben tartsa az izgága zsidó népet, hogy elfelejttesse vele szabadsága hiányát. És amikor Jézussal szemben megérintette az igazság szellője, felülkerekedett benne még a karrierjét féltő hivatalnok is. Csak hosszú, kínos vergődés után, de tudatosan. És lelkiismeretét próbálta elaltatni, amikor azt mondta: Mosom kezeimet. Szállóigévé lett ez a szó, amint szállóigévé lett a kérdés: Mi az igazság? Az emberi gyarlóságnak és a megismerés és az abban is rejlő megváltás után való örök emberi epekedésnek felülmúlhatatlan tömörségű kifejezése ez a két kis mondat, amely annak ajkáról hangzott el, akit helyzete tett döntőbíróvá a Megváltó emberi tragédiájában.

A szeretet Istene talán már megkegyelmezett neki, talán tudja már ő is, mi az igazság. Mert az igazság diadalához kellett a kinszenvedés, mert az ő gyarlóságára is szükség volt, hogy a milliók lelkébe beköltözhessek a szeretet és a hit.

Örök életű a Pilátus neve, amint örök életű az emberi gyarlóság. Az ő neve szimbólum és örök figyelmeztető. Nem véletlenül került a krédóba, a legnagyobb bölcsesség tette oda.

VII. Megfeszítették, meghala és eltemették

Az emberállat önhiúságával, hatalmi vágyával büntetlenül nem szállhat szembe senki. Isten sem. Egy nép vágyakozását, reménységét, hitét nem szabad semmibe venni, még kevésbé a hatalmasok hatalmi érdekét. Jogerőssé vált az emberek ítélete, végre kellett hajtani. Azonnal. Sietni kellett az ünnep előtt. Két halálos ítéletet már végrehajtottak aznap, a harmadik kivégzés nemzeti ünnep számba ment.

Poroszlók között vitte keresztjét az Úr és zajongva, lármázva, szitkozódva és gúnyolódva vette körül a tömeg. Talán ugyanaz a tömeg, amely néhány nappal előbb virággal hintette be útját, pálmaággal kezében zengett hozsannát neki. Mert a tömegek gyermekek, a pillanatnyi hangulat rabjai. Kiskorúak még ma is. Legtöbbnyire még akkor is, ha egyenkint okos emberekből állanak.

Az álmatlan éjszakától, a testi-lelki szenvedéstől kimerült Ember nem bírta el a kereszt súlyos terhét. A cirenei Simon vállára tették, vigye ő. Nem tudom, milyen érzéssel vitte. Pusztá kényszerűségből? Fásult nemtörődömséggel? Vagy kárörömmel? Avagy talán szánalommal? De könnyített az Úr terhén: neve örökké élni fog.

Hosszú az út a Golgotáig. Az Ember meg akart pihenni. Odaroskadt egy ház küszöbére. Dühösen rátámadt a gazda, Ahaszvér, a varga: Tovább, tovább, nincs pihenés! Megint nem tudom, milyen érzés hajtotta, a vak gyűlölet-e vagy a hatóságtól való félelem. Még azt hihetné valaki, hogy ő szánja az árulót! Mert a zsidó az erősebbnek mindig legalázatosabb szolgája, így mutatja. És Ahaszvér bolyong és fog bolyongani időtlen-időig, pihenés nélkül.

Megérkeztek a vesztőhelyre. Az elítéltnak kezét-lábát odaszögezték a keresztfához. Felállították a keresztfát. És Pilátus odatette az ítéletet, latinul, zsidóul, görögül. És az Ember elszenvedte a zsidó embertelenség kitalálta legszörnyűbb, legkegyetlenebb kivégzési mód minden kínját. Nem pillanatokig, órákon át szenvedett. Megfeszítették. Meghala.

Közben a hóhérlegények sorsot vetettek köntösére ...

Amikor elmélkedem Jézus borzalmas kínszenvedéséről és haláláról, mindig újra meg újra felmerül bennem a kérdés: Miért kellett Neki szenvednie és kínhaltá halnia? Szükség volt erre, hogy a megváltás teljes legyen? Nem volt elég az ő tanítása és életének magasztos példája? Csak azért kellett meghalnia, mert útjukban volt a főpapoknak? Mert mellette eltörpült, kicsinyessé, nevetségessé vált a zsidókvárta Messiás ábrándja? Közönséges gyilkosságnak kellett áldozatul esnie Istennek? Mert, ha meg is volt az ítélet formája, gyilkosság volt az, bosszúból és félelemből elkövetett politikai gyilkosság, akárcsak Tisza István megöletése: esztét veszített csöcselék és hatalmat áhító gazok cselekedete.

Elmélkedem és elmerülök az idők szemléletébe.

Tizenkilenc évszázad pergett le a golgotai tragédia óta. Ledült az Olymposz, összeomlott Wallhall, pihenni tért Hadúr. A lelkek keresték a megváltást, terjedt a hit. A vértanúk átszellemült arccal, hozsannával szívükben mentek a halálba. Óriásivá nőtt az Egyház. Az ácsmester fiának földi helytartója, a szegény halász utóda a legnagyobb világi hatalmassággá lett, aki előtt porba hullottak a császárok és királyok.

Vergődött az ember. A gazdag kereskedő fia eldobja a gazdagságot és a világ örömeit, és hirdeti a szegénység, szüzesség, alázatosság háromságát. Mások az aszkézisban keresik a megnyugvást. És a középkor klastromainak sötét celláit, a remeték kunyhóit megvilágítja a hit.

Máshitűek kezén volt a Szentföld. Olyanokén, akiknek prófétájuk földi gyönyörűségben, testi kéjben gazdag mennyországot ígért az alázatosságban, engedelmisségben leélt földi élet után, akiknek szemében hitetlen volt mindenki, akinek nem Allah volt az Istene, Mohamed a prófétája. És fölkerelkedtek a lovagok tízezrei szolgálóikkal, csatlósaikkal, hogy visszahódítsák a földet, amelyet a Megváltó lépésével, leheletével, vérével megszentelt. És boldogság volt meghalni, idegenben, a hitért.

Az ember mégis ember maradt. Az őszállatot csak nehezen tudja megszelídíteni a Szeretet. Gyarló emberek gyakorolták a lelki hatalmat. És a hatalom eszközzé lett, a célnak, a még nagyobb hatalomnak eszközévé. Fény, pompa, ragyogás kellett.

Megtévelyedett az ember. Az emberi gyarlóságban a vallás, a hit hibáját látta. És nekiállott megreformálni a vallást, a hitet. Elszakadt az Egyháztól. Még azért is, hogy a megunt feleség helyett mást, megkívántat vehessen. Itt az Írás, olvassátok. És az egyik ezt, a másik amazt olvasta ki belőle. Volt, aki csak formákat látott benne. És ölte az egyik ember a másikat hite, vallása miatt.

Fejlődött a tudomány. Kezdett az ember belelátani Isten nagy műhelyébe. Meglátta a Természet titkait. Nem mind, csak valamit, keveset. Megértette a csillagok járását, meglátta az egyszerűségében legnagyobbyszerűt, az Erőt, amely összefogja az anyagi világot. És megkótyagosodott az ember. Porbaomlott a maga-maga tekintélye előtt, nem akart más

tekintélyt elismerni. És szavalt szabadságról, egyenlőségről, testvériségről. Nem az isteni szabadságról, az Ő előtte való egyenlőségről, a szeretetben való testvériségről: az ő szabadsága, egyenlősége, testvérisége bálványok voltak, a főbálvány, az istennő, az Ész.

Fölneszeit a bolygó Ahaszvér. Szabadság? Egyenlőség? Testvériség? Ész? Szabad leszek végre én is? Magaddal egyenlőnek, testvéred nek ismersz el engem is? Leborulsz az Ész előtt? Igen, szabad leszek és majd én szavalok neked gyönyörű dalt az egyenlőségről, testvériségről. Az én eszem lesz a te istened! És az ideális kriticismus helyébe belelopta az emberek lelkébe a szkepszist, a fényes dialektikát eszközből céllá tette. A megismerés útján haladó embert elkábította a Természet nagyszerűsége. Még inkább az, hogy sikerült a Természet erőit a maga szolgálóivá tennie. Minek Isten, mikor itt a Természet, az Anyag és annak ura én vagyok. Én. Az ember. És Ahaszvér tömjénezte a Természetet, az Anyagot, az Embert. Nemcsak a kiválót, a Tömegembert is. Az emberek Tömegét. A Tömegben van az erő. Ember, értsd meg: a Tömegben! Ő maga pedig szolgálatába fogta a tömegek erejét és gyűjtötte a profitot. Izgatta, lazította a tömegeket a tőke ellen, hogy észre ne vegyék, miként gyűlik garmadába önála a pénz, a tőke, a földi hatalom forrása. A mindenható Pénz. Ez az ősrégi és mindig új isten. A bálvány, amely körül ott táncoltak az ő ősei, amíg Mózes magukra hagyta, mert odajárt a törvényért. A tőke, amelynek ereje az igazi tömegerő, amely porba kényszeríti a császárokat, királyokat, de még a tömegek kiválasztottjait, a köztársaságok elnökeit is. Mert a tömegek élén valójában Ahaszvér áll. Ő gyártja a tömegek eszményeit, érzéseit, vágyait, hitét.

Mintha nem is élt volna a földön a Szeretet Istene.

Elült a vérzivatar. Ratifikálták a békét. Azt a sok mindenféle szerződést, amit hatalmas örjöngésében Ahaszvér akar az emberekre rákényszeríteni, hogy korlátlan uruk lehessen. De nincsen béke. Nem él béke a lelkekben. Nincsen megváltva az emberiség: kihalt belőle a Hit.

Kihalt? Nem. Csak elszunnyadt. Elnyomta az önhietség. Az embert elkábította a méregkeverő bódító itala. De amint feleszmél, pillantása a keresztre esik, amelyen ott csüng az Istenember élettelen teste.

Igen, meg kellett halnia. Kínok kínjait elszenvednie. Áldozatul oda kellett dobnia azt a szüzén fogantatott, minden emberi fájdalmat megérző, kintól vonagló testet, hogy egy örökkévalóságon át újra meg újra megválthassa Atyjában testvérét, azt a szegény, gyöngé, teste rabságából, vére kísértéséből, vágyainak szorongató öleléséből szabadulni csak az Ő segítségével tudó embert.

Meg kellett halnia. Sohasem fogom elfelejteni azt a megrendítő hatást, melyet a Máté-passió keltett bennem, amikor először olvastam érett fővel, talán éppen nagy küzdelem idején. Közel két évtized telt el azóta, de ma is él bennem az a hatás, és azóta is többször menekültem az Ártatlan kínjainak szemléletébe, hogy el tudjam viselni a megpróbáltatások napjait. Meg kellett halnia, hogy élni tudjak. Azt az új szövetséget kellett vérével megpecsételnie, amelyet Isten az emberrel kötött, amikor megtanította a Szeretetre, az Életre. Éld ki, fejleszd egyéniségedet a tökéletességre, szövetségese leszek az Úton. És az embernek éreznie kell a vért, látnia a szenvedést, hogy meg ne feledkezzék a szövetségről, le ne térjen az útról.

Áldozattá magasztosult a politikai gyilkosság. Meg akarták ölni hirdetőjét és örökéletűvé tették az Eszmét. Gyarló az ember és hosszú az örökkévalóság útja. Sok helyütt csak ösvény. Alig látható. De jelzi mindenütt az áldozat vére. És az ember, bár lassan, sokszor leletévedve, de mindig újra rátalálva, halad, halad.

Megfeszítették, meghala és eltemették. Halála estéjén, amikor szétoszlott a kíváncsian bámuló, szitkozódó, gyalázkodó, kárörvendő tömeg és elpihennek az utolsó huszonnégy óra szent élményeitől, izgalmaitól és rettegésétől kimerült tanítványok, odament Pilátushoz József, a gazdag kereskedő, elkérte tőle Jézus testét, hogy eltemethesse. És Pilátus megadta az engedelmet. Hiszen jó ember lehetett. Bár a zsidók királyának mondta is magát, ő nem

talált benne hibát. Levették a kihűlt testet a keresztről, gyolcsba burkolták és sziklasírba helyezték.

Amióta élő valósággá lett hitem, nem szokott megrendíteni a halál látása. Válás, rövid időre. A viszontlátásra. Amikor Rómában, a Jeruzsálemi-Szent-Kereszt-templomban megláttam az ereklyéket, nem tudtam elfojtani könnyeimet. Kínozták, megfeszítették, meghalt érettem. Én érettem. Hogy én élni tudjak.

VIII. Szála alá poklokra

Átéltam a poklot. Nem, nem a poklot, mert az örök. De bennéltem a tisztító tűzben, amelynek kínjait csak egy enyhíti: a remény, hogy végük szakad. A pokol kapujának pedig ez a felírása: „Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate!” Hagyjatok odakünn minden reményt, kik ide beléptek!

Az emberiség gyermeteg fantáziája megfestette a pokol képét. Fekete és piros színekben izzik minden, az ördögök ezrei tüzes vassal tépik az elkárhozottak testét, lelkét.

Trieszt közelében, Divača mellett van a San Canzianóról elnevezett barlang. A Karszt fennsíkján folyik csendesen a folyó, a Reka és egyszerre csak eltűnik, elnyeli a föld. Mélyen megrázó kép. A romboló erők nagyszerű játéka felülmúl itt minden hasonlót. Hatalmas katlant vájt ki a sziklából a víz, és a nagy mélységből dörögve hangzik föl a még mélyebbre zuhanó folyó rohanása. A katlan meredek sziklafalain ma már veszedelem nélkül lehet leereszkedni, vájt utakon járhatsz, korlátok védenek és mégis valami borzongásféle fog el sokszor, ha letekintesz az alattad dübörgő mélységbe, vagy szűk, vízvájta alagúton mégy át, lehajolva, szinte hason csúszva. A katlan oldalán hatalmas barlangok szája. Mintha az alvilág valami nagy bazilikájába értél volna. Keskeny, nyirkos, sziklába vájt ösvényen visz utad és lenn a mélyben most már halk morajlással folyik a víz tovább, célja, a tenger felé. Öt-hat másodpercig is eltart, amíg a ledobott kő zuhanását meghallod. A turista biztonságérzésével nézve, fenséges a látvány, de bizony talán még ma, negyedszázad múltán is él bennem a lidércnyomás emléke, amely egy ideges éjszakán San Canziano barlangjának emlékeképpen ólomsúllyal nehezedett reám. A néphit szerint itt találta meg Dante a pokol kapuját.

Lasciate ogni speranza! Hagyjatok odakünn minden reményt! Ez a büntetések büntetése. Éljétek a magatok életét reménytelen kínban. Elgondolni is iszonyú. Reménytelen örök élet. Sehol egy fénysugár, sehol egy bátorító, biztató szó, sehol semmi enyhülés.

Benn éltem a tisztító tűzben. Többször is. Hiszen gyarló, nagyon gyarló ember vagyok. Sok lelki kínt éltem át. Mindnyája között a legborzasztóbb az önvád. A bűnnek öntudata. Az a tudat, hogy megérdemeltük a büntetést, hogy nem panaszkodhatunk igazságtalanságról. Az az érzés, hogy csak önmagunkat vádolhatjuk. Még maga a büntetés is kevésbé fáj, mint az önvád. De reménységem mindig volt, éreztem, hogy el fog következni a szebb jövő. Mert éreztem magamban az enyhítő körülményeket. Gyarló voltam, de nem gonosz.

Nem tudom, le lehet-e fordítani a pokol kapujának felírását abban a borzalmas, megrázó fenségben, abban a félelmetes és mégis megvigasztaló igazságban, amelyben Dante olvasta:

„Per me si va nella città dolente,
 Per me si va nell'eterno dolore,
 Per me si va tra la perduta gente.
 Giustizia mosse il mio alto fattore;
 Fecemi la divina potestate,
 La somma sapienza e il primo amore.
 Dinanzi a me non fur cose create,
 Se non eterne; ed io eterno duro.
 Lasciate ogni speranza voi, ch'entrate!”

Magyarul talán így mondanám:

„Rajtam át visz az út a fájó városba,
 Rajtam át visz az út örök fájdalomba,
 Rajtam át visz az út néphez, mely elveszett.
 Igazság vezeté felséges alkotóm;
 Alkotta engem az isteni hatalom.
 Legmélyebb bölcsesség s az ősi szeretet.
 Semmi, mi teremtett, nem vala előttem,
 Csak örök; és én is maradok időtlen.
 Reményét hagyja el mind, ki belép ide!”

Város a pokol, a halál életével, az örök kínnal telt város, az elveszett nép örök, időtlen-időkiig fennmaradó városa. Isten első alkotása az örök lelkek megteremtése után. A fennkölt bölcsesség és a legnagyobb szeretet az igazság első biztosítékának látta az örök kárhozát helyének megteremtését. De igazság és szeretet vezette ebben is. Bűnhődjék reménytelen kínban, égjen reménytelen vágyban, akiben nem él az igazság, a szeretet.

Krisztus előtt is éltek jó emberek, éltek gyarlók, gonoszak itt a földön, de a mennyország kapuja még zárva volt és nem nyílt meg az út, amely odavisz. A pokol tornácában várták a megdicsőülést a jók, beljebb, fájó szenvedésben a reményt a gyarlók. És amikor befejezte földi küldetését Isten Fia, alászállott hozzájuk és levitte nekik is a szeretetet, a reményt. Megdicsőültek, akik bár akartak, nem tudtak élni, bár keresték, nem találtak rá az útra, mert nem tanította meg őket élni, nem vezette őket az útra senki. Az örök Szeretet magával vitte, akikben élt a szeretet, a vágy, a törekvés, de vakon, hit nélkül, és a szeretet reménysugarával világította meg azok útját, akik nem gonoszok voltak, csak gyarlók, akik vétkeztek, mert nem tudták, mit cselekszenek. Mert igazság vezette az Atyát s az örök Szeretet, amikor gyermekei védelmére a poklot is megalkotta.

Az emberiségnek nem erőtlen, ízetlen, majomszeretetre van szüksége, szeretet kell neki, amely kérlelhetetlen is tud lenni a gonoszúsággal szemben. Az anyagiság ezer ördöge, a kevélység és a harag, az irigység és fösvényesség, a torkosság, a bujaság, a restség ördögei folyton itt járnak közöttünk, és megejtenek milliókat és milliókat; a maguk uralma érdekében bűnre csábítanak, bűnbe visznek és arra tanítanak: kételkedjél Isten kegyelmében; vesd el, amit igazságnak tudtál, ha a testi gyönyört, a testi vágyakat korlátozná; ne higgy, csak abban, ami könnyűvé teszi földi életedet; ne szeresd, csak aki közel áll testedhez. Kell az az örök, félelmetes Igazság, kell az az erős, küzdeni és szent haraggal sújtani tudó Szeretet, amely a megátalkodott gonoszúságot örök kárhozattal bünteti, hogy mi is tudjunk küzdeni, és ha kell, szenvedni az igazságért, a szeretetért.

Igen: Igazság vezette Istent, a legmélyebb bölcsesség és az ősi-szeretet, amikor megalkotta a poklot, és igazság, bölcsesség, szeretet a Megváltót, amikor alászállott a poklokra.

IX. Harmadnapon halottaiból feltámadta, felmene mennyekbe, ül a mindenható Atya Istennek jobbja felől

Halálos üresség lakozott a lelkekben. Hangtalan fájdalommal vérzett befelé a szívekbe a néma kiáltás: Meghalt! Az átvirrasztott éjszaka, a félelemben és rettegésben eltöltött borzalmas nap múltával fásult dermedtség szállta meg azok lelkét, akik közel állottak Jézushoz és érzéstelen zsibbadtságban telt el az ünnep. De harmadnapra feltámadt az Eszme. Elsőül a magdalai Máriában, akinek lelkében a legnagyobb csodát művelte a szeretet. Majd Péterben és Jánosban. És suttogva ment a hír szájról-szájra: Föltámadt a Mester. Jézus él. Újra él.

Az Istenember teste nem lehet férges táplálékává. Emberi, de a Szentlélektől fogantatott természetfölötti test volt, tiszta, mint anyjéé, Máriáé is. Ezeknek a testeknek elmúlása csak megdicsőülés lehetett. Az emberré lett Isten emberi halálával betöltötte hivatását, feltámadásában Isten volt a maga egész ragyogó dicsőségében. És a magdalai Mária, aki Jézusban talán az embert is szerette, a Feltámadottban az örök, a mindenható Szeretetet élhette át.

A zsidóktól való félelmükben zárt ajtók mögött ültek a tanítványok, mikor megjelent közöttük Jézus. Nem látomány volt ez. Aki bennélt szívükben, megdicsőült testével állott előttük. És Tamás, aki nem akart hinni az elbeszélésnek, ujjával érinthette a sebek helyét.

Valóságos, asszony méhében fogantatott emberi testet kellett öltenie Istennek, amikor Emberré lett, hogy teljes igazsággal mondhassa el: átéltem a kétségeket, átéltem a kísértéseket, hogy példát adhasson a testi örömök élvezésében, a testi szenvedések eltűrésében és a halálban, de azután meg kellett mutatnia a maga diadalmas istenségét, meg kellett mutatnia, hogy halálával legyőzte a halált és föltámadott az örök életre. Emberré kellett lennie, hogy megérthessük, hogy mi emberek igenis haladhatunk azon az úton, amelyet ő jelölt meg, afelé a Cél felé, amelyet ő tűzött ki; emberré kellett lennie, hogy megtanuljunk tűrni és szenvedni türelmes szívvel, alázatos lélekkel; de fel kellett támadnia és mutatkoznia teljes isteni dicsőségében, hogy élő valósággá válhassék bennünk a Hit.

Nem tagadom, nem volt könnyű hinnem a föltámadásban. Mint gyermek hittem mindenben, amire megtanítottak, mert igaznak tartottam nevelőanyám, tanítóim szavát. A tekintély tiszteletében nevelkedtem és elfogadtam kritika nélkül, amit azok mondtak, akiknek szavában kételkedni még csak eszembe sem jutott. Múltak az idők. A természettudományok és különösen a matematikai tanulmányok második természetemmé tették a dolgok legmélyébe behatolni akaró kriticismust. Az élet nagy fájdalmai közé tartozott az a nagy megismerés, hogy sok tekintély csak felfújt hólyag, amely egy tű szúrására igénytelen semmivé zsugorodik. A magam tekintélyét kezdtem imádni. Kritikus szemmel néztem mindent. Nem hittem, csak a magam meggyőződésének. És engem is megérintett a materializmus szele. Volt idő, amikor hittel, Istennel egyáltalában nem törődtem. De Isten nem hagyott el. Sok súlyos megpróbáltatás után rátaláltam ismét. Valahányszor végigpillantok életemen, és sokszor végigtekintek rajta, mindig látom, mindig tisztábban látom, hogy Ő vezérel, Ő tanít, buzdít, Ő int, büntet és jutalmaz. És – bár hullámszik is erősen életem a jó és a rossz között – élő valósággá lett bennem a Hit. Nem elemeztem hitemet. Hittem, mert éreztem Istent, mert boldogság volt hinnem. És 1909 újév napján Máriacellben egészen boldog voltam: először éltem át egészen az Oltáriszentségben belém költözött Istent és átéltem a Szűzanya szüzességét.

Kitört a háború, világháború lett belőle. Nem tudtam rajta siránkozni. Éreztem: az emberiség megtisztulásának útja. Megértettem: emberi gyarlóságból lett, de el kellett jönnie.

Nem a francia-német gyűlölet, a német-angol versengés, a pánszláv eszme háborúja ez: az anyagiság harca az eszmével, a zsidó nacionalizmus harca a keresztény Szeretet világgözösségével. És amikor a bolsevizmus világmegbolgása csatasorba hívott engem is, egész lelkemet Isten töltötte be. Tudtam: Ő velem van és vigyáz reám, éreztem: az Ő szölejének munkása vagyok. Társat is adott Isten az élet munkájában, önfeláldozó, hűséges, odaadó társat. Már évek óta együtt szemléltük az idöket és együtt éreztük a kötelességeket. Megismertem az örök Nöt és gondolkozóba ejtett a szeplötelen fogantatás titka. Megvilágosította elmémet az Úr: megértettem ezt a titkot. És átéltem az öntudatossá vált hit egész boldogságát.

Elemezni kezdtem a hitet. Az én hitemmé lett. Tételei az én igazságaimmá váltak. Megakadtam a csodáknál. Miért csoda? Minek? Hiszen Isten mindenhatóságának nincsen csodákra szüksége! Szoktam olvasgatni a misekönyvet. Évek óta, bár – sajnos! – nem egészen rendszeren. Nekem szól minden sora. És minden szava éppen aznap aktuális. A csodálatos érem ünnepére előírt mise mélyen gondolkozóba ejtett, és nem is olyan régen a következőket írtam feljegyzéseimbe: „Leckéje az apokalypszisból van véve, az asszonyról szól, akinek a kígyó nem tudott ártani. Az evangélium, a kánai menyegző leírása. Nem is akartam belefogni olvasásába. A csodákkal szemben szkeptikus voltam. Nem tartottam ugyan lehetetleneknek, de a magam számára fölöslegeseeknek. És íme egyszerre megértettem mély jelentőségüket. A vizet Jézus borrá változtatta át. A víz ugyan a legértékesebb folyadék, de abban az esetben a bor volt a fontosabb, Jézus tehát borrá változtatta a vizet. A primitív ember ilyenben látja a legnagyobb csodát, neki ilyen csoda kell, hogy hinni tudjon Istenben, Isten hatalmában, nagyságában. Jézus pedig primitív emberek között élt, akik az ő tanítását még nem is ismerték, nemhogy megértették volna. Neki csodákat, materiális csodákat kellett művelnie, hogy befogadják a még nagyobb, a lelki csodákat.” Istennek kell lennie, aki a vizet borrá változtassa, de mennyivel inkább isteni feladat a gyűlöletet szeretetté átváltoztatni!

Szoktam olvasgatni a hitetlenek írásait is. Jánosnak, az apostolnak ünnepén eszembe jutottak ilyen írások és feljegyzéseim közé ezeket írtam: „Az a rideg kritika, amely az evangéliumokban is csak az emberi vonásokat kutatja, leszólja a Jánosét, mint tendenciózus írást, mert ő Jézus életében az Ő istenségét látja. Milyen gyarló is az a kritika, amely csak kézzelfogható pozitívumokkal tud dolgozni! Pedig mennyivel pozitívebbek az isteni dolgok! Szegény emberek, ti kritikusok! Hiszen igaz, igaz, a formákkal is kell törödni, de a formának csak akkor van értéke, ha van lelke is. Milyen gyönyörű a János evangéliuma! Öreg ember volt már, amikor megírta, öreg ember, aki egy hosszú életen át átélte Jézust. Én tudom, hogy csak a színigazságot írta, nekem nincs szükségem arra, hogy azt hangoztassa is. Ő átélte Jézus barátságát, ő anyjának érezte Máriát, ő tudta, hogy az igazság lett testté Jézusban. Volt benne is gyarlóság, emberi gyarlóság: első akart lenni Jézus szeretetében, benn akart élni egészen Jézus szívében. De hát bűn-e ez? Levon-e ez valamit is az ő írásainak értékéből? Érzem, hogy csak öreg ember írhatta meg János evangéliumát, aki már megtisztult egészen, aki vetett már egy pillantást a halál után elkövetkezendő idökbe.” És hozzátettem még: „Hiszen én is csak mostanában jutottam oda, hogy át tudom élni a halált Amikor megértettem a csodák jelentőségét, amikor megláttam a kritika határait, Jézus feltámadása is élő valósággá lett bennem. Amikor a kánai menyegzőről írtam, hozzátettem még: „Olyan jól esett, amikor ennek az evangéliumnak végére odaírva olvastam ezt a szót: Credo. Igen, hiszek! Hiszek diadalmas hittel és nincsen az apostoli hitvallásban egy szó sem, amit ne hinnék, ami át ne hatná egész lelkemet.”

A húsvét ünnepe nemcsak örömnép, a feltámadás ünnepén Isten dicsőségének teljességében jön el közénk, hogy tanúságot tegyen önmagáról, a halál fölött való győzelméről, az emberi élet végső céljáról.

Jézus föltámadott és negyven napig itt járt még a földön. Már nem mint ember, mint Isten. A zsidók nem tudtak róla, azok szeme megvakult egészen. De vele és benne éltek

barátai, tanítványai. És Ő tanította őket, akik most már megnyílt fülekkel tudták hallgatni. Még egyszer megmagyarázta nekik az élet titkát és megígérte, hogy elküldi a Szentlelket, aki mindig itt marad, hogy megsegítse és megszentelje a hívő lelkeket.

Befejezte földi küldetését egészen. Az Ő szent testének elmúlása csak megdicsőülése lehetett: fölment a mennyekbe és ül az Atyaisten jobbjára felől.

X. Onnan leszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat

Az utolsó ítélet a borzalom napjaként él a keresztény világ hitében. Dies irae. Haragnak napja. Amikor eljön a Bíró, aki nemcsak a bűnt, hanem annak minden körülményét is ismeri. Megihlette ez a nap a maga komor fenségével a költőket és az írókat, a festőket és a zeneköltőket egyaránt, halljuk az ítéltre hívó harsonák szavát, látjuk a reszkető lelkeket, végigvonul előttünk a magunk élete a maga minden gyarlóságával, szeretetlenségével és keressük az enyhítő körülményeket... És eszünkbe jut, hogy Atyánk a Szeretet Istene, bíránk pedig, Jézus, vérét ontotta érettünk.

Dies irae. Nem tudom hinni, hogy az ítélet napja a haragnak napja volna. El tudom képzelni Isten haragját, bár az indulat általában véve nem isteni tulajdonság. De el tudom képzelni azt a szent haragot, amellyel Jézus kiűzte a kufárokat a templomból, el tudom képzelni azt a szent haragot, amely a gonoszokat űzi el a szeretet hajlékának ajtajától. Csak a gonoszságnak tudom elképzelni örök büntetését, annak a gonoszságnak, amely azért árt a másnak, hogy ártson, mert öröme telik a más szenvedésében. Hiszem, hogy az abszolút gonoszság örökre ki van zárva a szeretet birodalmából és hogy az örök büntetés a gonoszságnak az ítélet által felébresztett öntudata és a reménytelen vágyakozás a szeretet után.

Az ítélet napja a számadás napja lesz. A lelkek fognak számot adni az örök Bírónak, hogyan sáfarkodtak földi életükben azzal a kincsel, amit Isten velük adott: az akarattal, hogyan alakították egyéniségüket ezzel az igazán isteni ajándékkal. Akarat. Csodatevő erő, megváltó hatalom, szegény rab.

A földi élet az akarat erőpróbája. Amikor Isten fogantatásunk pillanatában a test magvával együtt a lélek csíráját is odafűzte a petéhez, vele adta az akaratot és felruházta azt szabadsággal. Ereje és hatalma szabadságában rejlik, gyöngesége és rabsága abban, hogy lelkünk hozzá van fűzve testünkhöz. Emberi gyarlóságunkat az jellemzi legjobban, hogy azt képzeljük, akkor vagyunk legszabadabbak, amikor túltesszük magunkat a parancsokon és cselekedünk azt, amire az állat buzdít.

Az ítélet napja a szégyen napja lesz. Meztelenre vetköztetve fognak ott állani a lelkek a Bíró előtt és szégyelleni fogják meztelenségüket, mint Éva a bűnbeesés után. Akarat, szabadság, mennyire félreismertelek, mennyire nem tudtam élni veletek. A magam akaratának véltem, amikor a vágyak uralkodtak rajtam és én nem tudtam elnyomni; szabadságnak gondoltam, amikor a hiúságnak, a gyönyörnek engedtem meg, hogy rabláncra fűzzék lelkemet.

Akarat, szabadság! Most, amikor a szabadelvűség, amellyel az emberiség minden romboló erőt felszabadított önmaga ellen, megtermette a maga gyümölcsét és az eszeveszett állapotban örült dühöngéssel tombolta ki a maga állatiaságát, kezdjük megérteni, hogy szabadság és szabadelvűség még csak nem is rokonok: az igazi szabadság ott kezdődik, ahol ketrecre zárjuk a vadállatot. És most kezdjük megérteni, hogy a tízparancsolat volt a szabadság kezdete, az önmegtagadás parancsa a szabadság teljessége. Forrong a világ. Szabadulni szeretne bajaiból és mégsem tud szabadon akarni. Szegény vakok képzelik, hogy ők intézik a világ sorsát és a nemzetek a maguk anyagi nyomorúságának rabjai. Hatalmi

örület és profitéhség fűzték rabláncra a lelkeket, vigasztalannak látszik a helyzet. De csak látszik. Mert ez a borzalmas zűrzavar a tisztító tűz. Ebben edződik acélkeményiségűvé az Akarat. Ebből fog fényes ragyogással megszületni az igazi szabadság.

Az ítélet napja a szégyen napja lesz. És az igazi büntetés a szégyennel fog kezdődni. A szégyennel, hogy nem ismertük meg Istent, nem értettük meg az ő tanítását, nem tudtuk leküzdeni a vágyat, nem tudtuk széttörni a testiség bilincseit. És el fog következni a legnagyobb büntetés: az önvád, a lélek mardosása, az a borzalmas tudat, hogy tudtuk, hogy rosszat fogunk cselekedni és mégis megcselekedtük, az a tudat, hogy a magunk vélt önérdekét a közösség érdeke fölé helyeztük. És eszünkbe fog jutni minden eset, amikor elhagytuk a jót, amikor bűnbe estünk, hogy kendőzzük a bűnt. Szégyelleni fogjuk magunkat. Mérheterlenül. Szégyelleni Isten előtt, szégyelleni a többi lélek előtt, akik meztelenségében tisztán fogják látni gyarlóságunkat, és szégyelleni önmagunk előtt, hogy volt szemünk és nem láttunk, volt fülünk és nem hallottunk, volt akaratunk és rabok maradtunk.

A szégyen és az önvád az a tisztító tűz, amelyben akkor, amikor lelkünk kiszabadult már a test rabságából, végül mégis csak elhamvad a mi gyarlóságunk, és kezdjük megismerni Istent, a Szeretetet, a Tudást és Bölcsességet a maga fényes, nagy dicsőségében. Ez az út sem rövid. Földi életében kialakul minden lélek, mint egyéniség, amely a maga útján keresi boldogságát: ki a meglátásban, a megismerésben, ki a könnyörületességben, ki az engedelmségben, ki az uralomban. De a gyarlóság odatapad mindegyikhez, elfogultság, előítélet, hiúság, képmutatás, önzés tökéletlenné tesznek minden emberi törekvést, ezeknek el kell hamvadniuk egészen, hogy egy örökkévalóságon át haladva egyesülhessünk végre, akiből kiindultunk, Istennel.

Jézus lesz a Bíró. Ő, aki vérét ontotta miérettünk, aki meghalt, hogy mi élni tudjunk. A Szeretet Istene, maga a Szeretet fog ott ülni az ítélszékekben. Odafönn már nem az Ember, aki bosszút áll, odafönn az Isten, aki jutalmaz és büntet, szeretetből, szeretettel. Az ő büntetésének célja a mi boldogságunk. Fájó, nehéz, égető lesz ez a büntetés, de csak akkor örök, ha szeretetlenséggel, gonoszsággal önmagunk taszítjuk el Őt magunktól. Jézusom, szenvedtél, meghaltál érettünk: segíts meg, hogy az ítélet napja senkire nézve se legyen dies irae!

XI. Hiszek Szentlélekben

Gyermekkoromban gyakran ministráltam. Reáliskolába jártam ugyan, ahol akkor még nem volt szokásban a vasárnapi diákmise sem, de bátyám gimnazista volt, papnak készült már gyermekkorában és én is nagyon szerettem a templomot. Különösen a belvárosi plébánia-templomot, ahol megkereszteltek, meg is bérmáltak, ahol először áldoztam, ahová nevelőanyámmal és testvéreimmel már kicsi gyermekkorom óta minden vasárnap eljártam a nagymisére. Sok emlékem fűződik ahhoz a gyönyörű oszlopos csarnokhoz, édes és fájó, lesújtó és felemelő. Különösen sokszor ministráltam egy öreg papnak, Csaplár Benedek nyugalomba vonult piarista tanárnak. A zsidók áldozatává lett: egy megmérgezett lelkű, osztálygyűlöletre tanított, hitétől, hazájától megfosztott munkás leütötte. Csak azért, mert pap volt. Nem is ismerte. Pap volt, tudós volt. A történelemben látta a vajúdat, a haladást és a visszaesést, az ember fejlődését. Lassan, mély áhítattal misézett. Azt hiszem, mindennap újra meg újra átélte, a szent misét. Szeretett engem. Sok könyvet olvastam, amit ő adott olvasni. Egyre különösen emlékszem: A „Szentek élete” volt. Nagy mű. Sok, negyedrétes, ujjnyi vastagságú zöld borítékos füzet. Nem tudom, mi maradt meg emlékemben abból, amit ebből a könyvből olvastam, mert azóta is olvastam a szentek életének leírását, bár, sajnos, ezek az írások inkább külsőségeket adnak, mint a lelkek életének rajzát, az ember vergődését, amíg szentté lesz. Egyre azonban tisztán emlékszem. Egy legendára. Olyan mély benyomást tett

reám, hogy nem tudom elfelejteni. A Földközi-tenger partján sétált Szent Ágoston gondolataiba mélyen elmerülve. Meglát egy fiúcskát, aki szorgalmasan méregeti egy kagylóval a vizet egy gödörbe. Kérdi tőle: „Mit csinálsz fiúcska?” „Kimerem a tenger vizét,” – feleli a gyermek. „Dőre játék az, nem érsz soha a végére,” – szóla a szent. „És te min gondolkodol?” – kérdi a kis fiú. „A Szentháromság titkán,” – volt a válasz. „Hamarabb kimerem én a tenger vizét ezzel a kis kagylóval, semmint te azt a titkot meg tudnád fejteni.”

Talán negyvenöt éve, hogy ezt a bájos kis legendát olvastam, és azóta, de talán már azelőtt is, sokszor gondolkoztam a Szentháromság titkán. Fizikai értelemben felfogni nem tudom, de ha szemlélem a magam lelkét, világosan látom: igen, a Szent Háromság, az Atya, a Fiú és a Lélek egy Isten. A Teremtő és Fenntartó, a Tanító és Megváltó, a Segítő és Megszentelő. Mindegyik más körülmények között, de öröktől fogva és örökké működik. Bennem élnek mindig. Amikor tudok jó lenni, különösen érzem, érzem magamban mindegyiket külön-külön és mégis érzem, hogy a Három Egy, egy mindenható nagy, szent Egység: Isten, az én Istenem: Atyám, Tanítóm, Barátom. A nemző és nemzett viszonya, amely a szülőt és gyermekét a fogantatás pillanatától kezdve összefűzi, a lélek ébredésétől kezdve kibővül a tanító és tanítvány viszonyává és, legalább életbölcesség dolgában, megmarad annak akkor is, amikor a gyermek öntudata ébredésével szülőjének barátjává válik. Ez is szent hármasság, amint hármasság a tisztelet, a szeretet és hála, amely a lelki egészségben fejlődő gyermeket szülőjével, az örök célja felé haladó embert Istennel egybefűzi. Érzem azt a nagy, gyönyörű Egységet, mert érzem a magam egységét, amikor viaskodik bennem Isten gyermeke az állattal, a vállalt kötelességeihez hű maradni akaró és az élet egyéb körülményeivel is számolni kénytelen férfi a vágyai teljesülése és hivatásának betöltése után epedő emberrel.

A Szentlélek az Atyával és a Fiúval egy Isten. Öröktől fogva működik Ő is, de, miként emberré kellett lennie Istennek, hogy megértsük Őt, úgy a Szentléleknek is el kellett jönnie tüzes nyelvek alakjában, hogy élő öntudatunkká váljék Ő, a Vigasztaló, a Segítő, a Megszentelő.

Befogadjuk a tanítást, átérezzük annak igazságát. Kilépünk az életbe és az élet, erősen az anyag élete, kineveti, félrelöki, meggyalázza a mi igazságunkat. Hányan tántorodnak meg! Hányan dobják félre az Igazságot, mert az csak teher, nyűg, akadálya az életnek. És úgy mondják, hogy Élet, nagy É-vel és az igazságot kis i-vel.

Emberek voltak az apostolok, egyszerű emberek, és befogadták az igazságot, amelyet a meg nem értő élet kigúnyolt, el akart pusztítani. Gyöngé emberek voltak, gyarlók. A köszikla is megingott, amikor megérintette a szenvedés, a halál szele. Elköltözött a Mester és ők tanácstalanul állottak. Nem merték kivinni az igazságot az ellenséges életbe. Titkolózva, félve, zárt ajtók mögött mertek csak róla beszélni. Pedig az Eszme már legyőzte a halált és kikelt sziklasírjából. De egyszerre eljött megint Isten. A Szentlélek költözött beléjük és ők hirdették az Igét, bátor szívvel tettek tanúságot az Igazság mellett és megértette szavukat mindenki, a maga nyelvén. Milyen gyönyörű kép, milyen gyönyörű valóság! Mert mindenki csak azt látja, azt hallja, azt érti meg, amit az ő lelke befogadni képes, és a Szentlélek úgy segítette meg Pétert és társait és úgy szentelte meg az ő akaratukat, képességüket, hogy a maga lelke fény-, hang- és érzésszűrőivel mindenki be tudta fogadni az Igét. Egyszerű emberek voltak, egyszerű emberekhez szóltak és az ő ajkukról a legmélyebb bölcsesség hangzott el és a legmélyebb bölcsesség hatolt be hallgatóik lelkébe. Mert az Atyában testvéreikhez a Fiú tanításáról a Szentlélek tüzes nyelvén beszéltek. Megszentelte az ő lelküket a beléjük költözött Lélek, és megértette, megerősítette, megvigasztalta őket. Jöhetett az élet a maga minden kísértésével, kicsinylésével, kínzásával, erősek voltak, bátrak és boldogok, mert tudták, hogy az övék az igazi Élet, a könnyű, a tiszta, az örökkévaló.

Dúl körülöttünk az iszonyú élet. A halál élete. A szeretetlenség, a gyűlölet, a bosszú élete. Sok helyütt megszólalni sem mernek, akik ismerik az igazságot, a Szeretet Életét. Vad

indulattal fojtják beléjük a szót, vagy hazug fölényességgel teszik túl magukat rajta, vérpadra is hurcolják, aki ki meri mondani. Vannak ugyan bátrak, akik nem félnek tanúságot tenni az igazság mellett, de szavukat a tömegek még nem értik meg. Hályog van a szemeken, süketek a fülek. A gazdasági bajok érzéketlenné teszik a lelkeket a Szeretet kínjai iránt. Elmúlt a húsvét. A keresztre feszített Szeretet feltámadt már, de a tömegek nem látják még meg, amint nem látták meg a zsidók a feltámadott Jézust. A békevágynál milliók és milliók lelkében, de nem mernek szólni róla. Az Annások és Kaifások, akiket ma Rothschildeknek, Loucheuröknek, Rathenauoknak, Lenineknek és még sok minden egyéb neveken hívnak (mert erősen megsaporodott a „nemzet”), az új Pilátus, a kezét mosó elnök védelme alatt újra meg újra keresztre feszítenék a Megváltót, ha az békét és szeretetet merne hirdetni az ő hatalmi érdekükkel, az ő anyagi érdekükkel szemben. Csakhogy a hóhérlegények, a Clémenceau-ok és a Lloyd George-ok, a Benesek, a Jonescuk és társaik most fel is darabolták a köntöst... És mégis hiszek Szentlélekben. Hiszek az új Pünkösdben, amikor ismét tüzes nyelvek alakjában fog leszállani mireánk, mi pedig harsogó szóval, bátor lélekkel fogjuk hirdetni az igazságot, a Szeretetet, és szavunkat meg fogják érteni mindenek. A Szeretet fogja eltávolítani a hályogot a szemekről, az Igazság szava fogja megnyitni a füleket, a megértés fog lakóhelyet készíteni a lelkekben a Békének. Hiszek Szentlélekben.

És érzem, tudom, hogy bennem is él Ő. Az én állatiasságom főpapjai (ki ne tudná nevüket?) sokszor keresztre feszítik a szeretetet, az igazságot, de az örök szeretet, az örök igazság mindig életre kelti újra, és fogyhatatlan türelemmel újra meg újra megvigasztal, megsegít és megszenteli lelkemet a Lélek, és megerősít, hogy sugallatára hitet tegyek félelem és rettegés nélkül.

Vigasztal, segít és megszentel. Érzem hatalmát mindennap. Minden órában. Ez a hatalom ne volna elég nagy arra, hogy megszentelve a szerelmet, tökéletesen tisztává, szeplőtelemmé tudja tenni, amikor Isten akar emberi testet öltetni? Hiszek Szentlélekben. Hiszek az Ő mindenhatóságában. Érzem, egy Isten Ő az Atyával és a Fiúval a Szentháromság magasztos egységében.

XII. Egy közös keresztény Anyaszentegyházat

Az iskolában tanultam, hogy a katolikus vallás az egyedül üdvözítő. Elfogadtam, nem gondolkoztam rajta. Máriacelli első élményem után éreztem, hogy ez igaz, és mélyen megsajnáltam azokat a szegényeket, akiknek nem lehet részük az Oltáriszentség adta boldogságban. A forradalom kitörése előtt, amikor már tisztán láttuk néhányan az elkövetkezendő nagy veszedelmeket, megpróbáltuk egységbe forrasztani a nemzetfenntartó keresztény magyarságot, de hetekig tartott, amíg sikerült: a felekezeti féltékenység miatt. (Meg is késtünk vele. Nem baj. Így legalább fölfakadt a kelevény.) Pedig a „Hiszekegy”-et éppen úgy mondták el ők is, mint mi, és ők is „közöséges”-nek, „Anyá”-nak, „szent”-nek érzik egyházukat.

Amikor megpróbáltam megérteni az idöket, nem kellett soká kutatnom, mi is volt a világ rengésének oka. Nem a felszínen fekvő számos okot értem: Vilmos császár elhibázott politikáját, az angol irigységet, a franciák németgyűlöletét, a pánszláv gondolatot, a „divide et impera” jelszavával összekovácsolt Habsburg-családi monarchia belső rothadását, meg az irigységből, féltékenységből, gyűlöletből, kapzsiságból, rabló ösztönből, szabadságvágyból fakadó sok egyéb okot, ezek okozhattak háborút, de nem világrengést. És már régen megláttam, hogy a háború csak krízise volt annak a nagy betegségnek, amelyben az emberiség szenved: a materiális életfelfogás túltengésének. De ennek a betegségnek is volt oka, fejlődése, története. Kezdtém visszamenni az idökbén. Kapitalizmus és szocializmus. Zsidóság emancipációja. Liberalizmus. Francia forradalom. Nem, nem állhatok meg. Ez a

forradalom is csak epizód volt, robbanásszerű megnyilvánulása egy nagy lelki átalakulásnak, mely már régebben megindult. Tovább, tovább. Vissza az időkben. Eljutottam a renaissance koráig. Hatalmas rengés korszaka volt az is. Valami fásult dermedtségből ébredve megrázta magát az ember. Mi volt a dermedtség oka? És föltűnt előttem VII. Gergely hatalmas alakja. Cél volt-e az Egyház világi hatalma vagy eszköz? Éreztem, eszköz volt a nagynak kezében, céllá csak gyarló utódok alatt lett. Miért kellett? Tovább! Vissza! Rejtélyhez jutottam. Meg tudja-e magyarázni a konstantinápolyi patriárka hatalmi érdeke, vagy valami hitfelfogásbeli különbség, hogy a Kelet elszakadása Rómától immár másfélezredéves valóság? Mély okának kellett lennie. Tovább, tovább! És eljutottam a megváltás idejéig. Most már látom a lelki történéseket. Hatalmas, igazán isteni színjáték.

Megszületik a római birodalom, Emberré lesz Isten Fia és rombadúl a jeruzsálemi templom. A hétágú gyertyát és a frigyládát rabságba hurcolt zsidók mögött viszik el Titus diadalíve alatt. A nemzetek belevesznek a birodalom egységébe és minden fiát egyforma szeretettel öleli keblére az anya, az egyetemes, szent Egyház. A lelkek ürességét betölti a Hit, a boldogító, szabadságot adó Hit. Emellett jól is esik gazdag civilizáció részesének lenni. Róma ügyes. A „panem et circenses” megfelelő formában a meghódított nemzetekkel szemben is kormányzati elv. A nemzeti érzés letompul, el is alszik. Csak a zsidó nacionalizmus marad szüntelenül ébren. Ébren tartja a nemzeti vallás, a szétszóratás, majd a gettó.

Megfakul Róma dicsősége. Sorvasztja erejét a túltengő civilizáció. Megszokottá válik a Hit. Az üldözések megszűnésével lankad ereje. A Hitből itt-ott vallás lesz. Néha még a betű is fontosabb, mint Isten. Felébred a nemzeti érzés. Öntudattá válik-e vagy sem, nem tudom, lehet, hogy csak ösztönös megérzése volt annak, hogy a nemzet az a legmagasabbrendű egyéniség, amelynek a szabad fejlődés az élete. Egyéniség. Jézus tanítása a nemzetekre is vonatkozik: Éljétek ki életeteket egészen., fejlesszétek egyéniségeteket szabadon, keressétek a tökéletességet, ne korlátozzon más, csak a Szeretet, Isten és testvéreitek, a más nemzetek szeretete. A nemzeti önmegtágadás is a Szeretet parancsa, jutalma, áldása a béke.

A nemzeti érzés a legmagasztosabb érzések egyike. Csak az egyetemes Isten- és emberszeretet még magasabbrendű. De ki tud odáig eljutni? És mikor fog odáig eljutni az egész emberiség? Fiainak erős nemzeti érzése teszi nagyokká a nemzeteket. A nemzet kiválasztottságának érzése csodákat szül. A mai zsidó világalom a legnagyobb csodák egyike. Romboló csoda. Uralomra jutottak, mert felismerték a civilizáció romboló erejét. A nemzetek igazi ereje kultúrájukban van. A civilizáció túltengése a kultúra legnagyobb ellensége. „Könnyebb a tevének a tű fokán átbújnia, mint a gazdagnak eljutnia a mennyek országába”. A túltengő civilizáció ellenségekké teszi a nemzeteket, a kultúra összefűzi. De mikor olyan jó a testi jólét és olyan nehéz az önmegtágadás!

A világi Róma hatalmának alkonyán felébredt a szabadságvágyó népek nemzeti érzése. A szabadságvágy erőssé tette, erősebbé a Hitnél, a mindeneket átölelő Szeretetnél. Mert a szabadságvágyban bennél az őszállat ereje is. Kettészakad a birodalom és kettészakad az Egyház. A birodalomtól elszakadt nemzetek szabadságuk biztosítékát látják a Rómától független nemzeti egyházban. Úgy érzem, ez volt az első nagy szakadás lélektana.

Terjedt a Hit. A Világosság behatolt mindenüvé. A három személyű, egy lényegű Isten legyőzte a nemzeti isteneket. Vigyázni kellett, nehogy a nemzeti érzés lerombolja az új templomot. Az új hit megteremtette ugyan a lelki kapcsokat, de a példa megmutatta, hogy a lelki kapcsok elszakadhatnak, ha a különböző nemzeti egyéniségeket nem köti össze világi hatalom is. Tekintély kellett, fényes, hatalmas, amely előtt önként borulnak le császárok és királyok, népek, nemzetek. És ragyogó fényességben született meg a pápai hatalom, mint a legnagyobb földi hatalmasság. Canossa volt a Tekintély koronázó ünnepe, az egyházi átok pedig védőpajzsa. Látom a történések szükségszerűségét, az események szigorú logikáját. És látom mindenütt az Embert a maga nagyságában, gyarlóságában. És látom Istent.

Delelője után elkövetkezett a Tekintély alkonya is. Akikben testet öltött, olykor-olykor gyarló emberek voltak. Tévedtek. Hibáztak. Tévedtek, amikor azt hitték, hogy megállíthatják útjában a haladást, megakaszthatják a megismerést. E pur si muove. Hibáztak, amikor mártírokat csináltak gondolkozó emberekből. Csorbát szenvedett a Tekintély. Az ember úgy érezte: ólomsúllyal nehezedik reá. Akadtak, akik vissza is éltek a rájuk bízott hatalommal. Az emberek helyett a vallásban kereste az ember a hibát. És szabadságot keresett. Irigylésre méltónak találta Hellasz és a régi Róma derűs kultúrvilágát. Kopernikus lámpája fényénél beletekintett a világegyetem végtelenségébe, a földön is megtalált új világokat. Nagynak érezte magát, erősnek, aki összetörheti a Tekintélyt. És megreformálta a vallást. Hozzáigazította a maga lelkéhez. És a maga igazolásául lefordította Luther az írást németre: Olvassátok! Olvassátok ki belőle azt, amit én. És reformálta a vallást ki így, ki úgy. Új egyházak keletkeznek, új egyházak köre csoportosulnak a népek. Szabadság a hitben. A High Church megtartja a kereteket, a formákat, a tartalom dolgában liberális. Megecsik, hogy a nyáj és pásztora, a pap és püspöke nincsenek egy hiten, bár egy a vallásuk. Gombamódra szaporodnak a vallások, az egyházak. Az egyházzsakadással elszakadnak az egyetemes Szeretet amúgy is laza kötelékei, és vallása, hite miatt az evangéliummal kezében, de nem Jézus tanításával szívében harminc éven át, és azon túl is gyakran, kegyetlenül öli keresztény a keresztényt. Az egyházi szakadás politikai szakadásra is vezet: a Zollernek, a Mark kicsiny grófjai karddal alapozzák meg a lutheránus porosz államot. Recseg, ropog a császári tekintély. A házassággal szerzett és az alantas emberi indulatokra támaszkodó átkos uralkodó művészettel összetartott országok függetlenségi vágya erőt keres az új hithez való csatlakozásban és a véredek, a Caraffák és Basták a lelkek lázongását nem tudják vérbe fojtani.

Darabokra szakadt az Egyház, de a kőszikla mégis szilárdan állott. Krisztus helytartója – ember volt mindig! – hibázhatott mint egyén, hibázhatott mint politikus, mint diplomata, de nem tévedhetett a Hit dolgában. Várt. De Ahaszvér is várt. Ő tanított is. A lét problémáin gondolkozó ember mellé odaállott a gyémántkőszőrűs zsidó és kidolgozta a pantheizmus – vagy ami azzal lényegileg azonos: a monizmus, az atheizmus bölcséletét.

Gondolkozott az ember. A maga szabad gondolkozása szárnyain akart fölemelkedni a magasba. Szabadon, valláshoz, egyházhoz nem kötve akarta munkálni a maga kulturális haladását. Építő munkát végző szabad kőművesnek érezte magát és véd- és dacsövetségre lépett azokkal, akik hasonlóan szabadon akartak lenni. Esküvel pecsételik meg a testvériséget, a szövetséget. Az eskü hatalommá teszi a szövetséget, rabokká a jóhiszemű testvéreket. A testvér az emberben csak az embert látja és testvérül fogadja, aki testvére akar lenni a szabad kultúrmunkában. Beszivárognak a szövetségbe, akiknek életelemük a mások gyöngesége, belelopják a maguk felforgató eszméit „testvéreik” lelkébe (akiknek ők nem testvérei, hanem urai akarnak lenni) és terjed a mételő a „szabadon” gondolkodásban. Szabadkőművesekké lesznek fejedelmek és államférfiak, papok és püspökök, írók, művészek, tudósok, és rabjaivá az álarcos hódítóknak. A nemzetközi szabadkőműveség a zsidó nacionalizmus vak szolgájává, a zsidó világhódítás eszközévé, a nemzeti, egyházi, társadalmi és gazdasági rombolás főfészkévé lesz. Mire ráeszmélnek a jóhiszeműek, késő van. És sokan szívesen részesei ennek a világhatalomnak.

A történelmi materializmus befejezte a lélekrontás munkáját. Földi jólétet, hatalmat ígért cserébe a hitért, a szeretetért. A tömegek eldobták hitüket és táplálkoztak a gyűlöletből. Csak névleg keresztény a világ nagy része.

El kellett következnie a világrengésnek.

A vérzivatar elült. De nehéz vörös felhők borítják még az eget: a gyűlölet, a boszúvágy, a prédaéhség, a zsarnokság, a vacogó félelem, az utálat, a haszonlesés, a kaján irigység véresen vörös felhői.

És én hiszek egy közönséges, egy egyetemes, keresztény, mindeneket szeretetben átölelő Anyaszentegyházat. Hiszek benne és látom eljövételét. Krisztus helytartója elvesztette világi hatalmát. El kellett vesztenie. Nem állhatott világi hatalomban minden fejedelem fölött, nem szabad velük egy sorban állania, hogy lelki hatalomban ragyogó fényességben uralkodhassék mindnyájukon.

Nem tudom, meddig fog még tartani a rengés. Lehet, hogy a véres felhőkből új vérzivatar fog még ránszakadni, pusztítva itt, termékenyítve ott, de az igazi békének el kell következnie. És ez a béke a Szeretet békéje lesz. Most még nem lesz örök béke. Most még nem lesz az egész világ egy akol, de az engesztelődés, a megértés, a szeretet sok eltévedt juhot fog visszavezetni. Az embernek még itt a földön is soká kell fejlődnie. Az emberek száz meg százmillióihoz el sem jutott még a megváltó ige és a vízzel megkereszteltek millióinak lélekben még meg kell keresztelkedniük. De én látom Isten kezét, engem nem tévesztenek meg a véres vörös felhők, én tudom, hogy mögöttük ott van a derűs égbolt, a ragyogó Nap, ott vannak a tündöklő csillagok. Hiszek benne és hirdetem bizakodó szívvel: van egy közönséges Anyaszentegyház, egy, az, amelyet Jézus a kősziklára épített fel.

XIII. Szentek egyességét

Ha a „szent” szót abban az értelemben fogom fel, amint azt az első keresztények idejében használták, hogy szentek voltak mind, akik igaz szívvel hittek Jézusban, Isten Fiában, a Megváltóban, akkor a hitnek ez a tétele benn van az előbbiben: a szentek egysége az az egy, egyetemes Egyház, amelynek tagjai vagyunk mindnyájan, akik ebben a hitben élünk. Az első keresztényeknek túlnyomó része talán szent volt a szónak abban az értelmében is, amely a gyarlóságon való fölülelemkedést, a léleknek már a földi életben való teljes megtisztulását jelenti. Hiszen önekik keresztényekké kellett lenniük, öntudatosan, szakítaniuk atyáik hitével, akkor, amikor kereszténynek lenni legtöbbször üldöztetést, szenvedést jelentett, sokszor kínhalált is. Keresztényekké lettek, mert áthatotta őket a Hit, mert átérték Jézust. Ma a „szent”-ség különös kiválóságot jelent, és jelenti már azóta, amióta a kereszténység nagy tömegek vallásává lett. Az embertömegek keresztény mivolta ma állapot: keresztények, mert kicsiny gyermekkorukban a keresztségben felvették őket az egyházi közösségbe, mert megtanították az ima szavaira, a hit tételeire, mert megpróbálták életet adni lelkükben a hitnek. Sokaknak, talán a legtöbbször hite kezdetleges, sokszor babonás, és akikben él is a hit magasan lobogó lánggal, gyarlóak, bűnbe esnek öntudatosan is, mert akarataikat nem tudják testük rabságából kiszabadítani. A „szent”-ség különös kiválóság, ragyogó példa. Ma talán kevesen vannak a földön élő szentek.

Már gyermekkoromban is olvasgattam a szentek életét, néha-néha olvasgatom még ma is, bár mást keresek az ő életükben, mint amit a leírások rendszerint nyújtanak. Keresem a lelket és az írások csak tényeket, legendákat adnak, amelyek között olyan nehéz megtalálni az embert. Nagyon nehéz történelmet írni. Még ha az eseményeket, a történések külsőségeit híven lehetne is leírni, – bár ki ne látná a világot a maga lelke szűrőin át? – ki tud belelátni a lelkekbe? Ki tudja meglátni a cselekvések rugóit? Ki tud tárgyilagos lenni? Az emberiség történelme a gyarlóság, a küszködés, a vergődés, a jóság és a gonoszság, az eszményiség és az állatiság, a bátorság és a meghunyászkodás történelme. Minden időben benn van minden, és aki elemezi az időket, azt elemezi ki belőlük, amit a maga egyéniségének megfelelően ki tud elemezni, és amikor történelmet ír, ha tárgyilagos, a maga egyéniségének képét adja, ha pedig irányzatos, megváltoztatja a kielemezett részek arányát, színét, erejét. Ezért nehéz a szentek életének leírásából is megismerni magát a szentet, a küszködő, vergődő, megtisztuló embert. Egyeseket talán mégis megismertem. És nagyon megszerettem.

Milyen vigasztaló tudat, hogy Péter is megtagadta Jézust, és hogy az István mártíriumában gyönyörködő Saul lehetett a nemzetek apostolává! Az öregebbik Jakabnak, az első vértanú-apostolnak az emberi lélek mélységes ismeretéről tanúskodó levelét nem tudom meghatottság nélkül olvasni és úgy szeretem öccsét, Jánost, a szeretetre vágyódót, Jézust átélőt. Csodálom Mátét, az objektív igazságra törekvő komoly történetírót, és megértem Lukácsot, a Szűz, a szeplőtelen Anya rajongóját. Nem bánt, hogy csak vergődve tudtam eljutni a Hit teljességéig, hiszen Tamásnak, a tanítványnak is ujjával kellett érintenie a sebeket, hogy hinni tudjon. Timotheusszal érzem a kötelességeket, és gyöngéd vagyok Linusszal. Édes melegség tölti be keblemet, valahányszor magam előtt látom a hőslelkű leányokat, Ágotát és Luciát, Ágneszt és Ceciliát, akik életüket adták tisztaságukért, és olyan természetesnek találom, hogy Ágota vértanúságáról emlékezvén, így kezdi az Egyház a misét: Gaudeamus, örvendezzünk mindnyájan az Úrbán, ünnepét ülvén boldog Agotának. Szeretem a bánatban megtisztult magdalai Máriát és a cortonai Margitot, akik piszkos, szűk sikátorokban hajszolták a szerelmet, amíg meg nem találták Jézusban a tiszta, tökéletes Szeretetet. Átélem az undort, amely Ágoston lelkét betöltötte; az aggódva bizakodó gyötrődést, amikor Antal viaskodott a kéjvágy ördögével; a meglátás csodáját, amikor Ferenc hivatásának öntudatára ébredt és velük diadalmaskodom, amikor sikerült győzniük. Meglátom a női hivatás magasztos fenségét, amikor Mónika asszony fiának igazán anyja akar lenni, és elmegyek Xavéri Ferencsel a vadak közé, elvinni hozzájuk a Szeretetet, a remete Péterrel a magányosság gazdag szegénységébe. Elmerülök az Aquinói Tamással Isten és az ember viszonyának szemléletébe, dicsőítő éneket zengek Ambrussal, és tudok kegyetlen is lenni Istvánnal a százezrek boldogsága, a nemzet nagysága érdekében. Tanítok Bernáttal és Jeromossal, magamhoz édesgetem a gyermekeket a calasanci Józseffel, és seregeket vezetek a hitetlenek ellen a kapisztráni Jánossal. Barátaim ők mind és velük együtt a többiek, Erzsébet asszony és Margit a szűzvirág, a komoran fenséges keresztelő János és Alajos meg Szaniszló, a bájos gyermekifjak; Izidor, a földműves; Zita, a cselédleány, meg még sokan, sokan.

Egyéniségek voltak mindnyájan, győzelmes, diadalmas egyéniségek. Mindegyik más. Egyéniség mindegyik külön-külön. És én érzem magamban mindnyáját egy nagy, szent egységben, abban az egységben, amelyet Isten öntött belém, amikor lelket adott nekem. Hiszek a Szentek egységében. Az ő egységük tükörképe annak a mindentudó és mindenható, mindent betöltő és mindent átfogó Egységnek, az Atya, a Fiú és a Lélek szent Háromságában egy örökkévaló Istennek.

XIV. Bűnök bocsánatát

Halott volna hitem és hiába halt volna meg Jézus, ha nem tudnék hinni a bűnök bocsánatában. Isten nem lehetne a Szeretet Istene, ha nem tudna megbocsátani. Gyarlóknak teremtett, de nem azért, hogy elveszítsen, hanem hogy megtérjünk és éljünk, hogy öröme teljék bennünk, ha hazatér a tékozló fiú, ha megkerül az elveszett bárány.

A szenvedés éjszakája előtt együtt vacsorázott Jézus tanítványaival. Utoljára. És amikor kezébe vevé a kelyhet, hálát adott és mondá: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az új szövetség vére, amely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára”. A bűnök bocsánatára! Sokakért. Érettem is! Jézus vérének kellett kiontatnia az én bűneim miatt! Szörnyű, mélységesen fájó gondolat.

Külső és belső életem erősen hullámos volt mindig és sokszor kellett támaszt, vigasztalást, megnyugvást keresnem Istennél. A vergődés egy órájában ezeket írtam feljegyzéseim közé: „Bűnöknek bocsánatára. Az én bűneimet azért bocsátja meg Isten, mert Jézus vérét ontotta értem is? Nem. Nem így van. Így nem lehet. Jézus azok bűneinek

bocsánatára ontotta véré, akiknek nem volt módjukban, hogy bűneik tudatára ébredjenek, akiknek bűneik bocsánandók voltak, mert nem tudták, mit cselekszenek.” És elmélkedtem tovább a megváltásról. De nem tudtam belenyugodni a magam gondolatába, és írtam másnap a következőket: „Amikor olvastam, amit a megváltásról írtam, nagyon nem voltam vele megelégedve. Olyan színtelen ez az írás ahhoz az áldozathoz képest! És azt írtam: Nem lehet, hogy az én bűneimet azért bocsátja meg Isten, mert Jézus vérént ontotta értem is. Milyen nagy tévedés! Jézus értem is ontotta vérént és nekem erre még nagyobb szükségem van, mint azoknak, akik nem ismerik az Ő tanítását, az Ő tanításának egész nagyszerűségét, fenségét. Nagyobb szükségem van, mert én gyarló mivoltomban vétkezem annak dacára, hogy ismerem az Ő tanítását, annak dacára, hogy átérzem az Ő tanításának igazságát. Neki érettem is meg kellett halnia, hogy ráeszméljek bűneimre és megbánjam azokat. Mert a megváltás nem egy, akkor, ezerkilencszáz esztendővel ezelőtt befejezett aktus volt, hanem egy folyton-folyvást megújuló történés. Minden embert még ma is sokszor meg kell váltani, valahányszor gyarlóságában bűnbe esik. A megváltás önmagunkban, lelkünkben megy vegbe, de nem tudna végbemenni, ha Jézus meg nem halt volna miérettünk is. Ebben van a mi nagy közösségünk Istennel, ebben van a szentmise jelentősége. Emlékeztet. Emlékeztet kötelességeinkre Istennel szemben, emlékeztet a magunk gyarlóságára és Jézus mérhetetlen jóságára. Az a „nem lehet” csak annyit jelent és nem is akart más jelenteni, mint azt, hogy Jézus vérenek kiontása egymagában elég volt ugyan azok bűneinek eltörlésére, akik nem tudták, mit cselekszenek, de nem volna elég még ez az áldozat sem arra, hogy Isten megbocsássa a mi bűneinket, akik az Ő tanítását ismerjük, az Ő nagy áldozatának tudatában vagyunk. Mert a mi megváltásunknak magunkban kell lennie. Önmagunkban.

Mit kér Isten cserébe azért, hogy megbocsátja bűneinket? Mit kérhet a Szeretet mást, mint Szeretetet? „Bocsássátok meg, amit mások vétettek ellenetek, mert ha ti nem bocsátok meg, Atyám sem bocsátja meg a ti bűneiteket.” Ezeket mondja Jézus, amikor a hit erejéről beszél, amely hegyeket mozdít ki helyükből. Imádkozni is így tanít: „Bocsásd meg a mi bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek.” A bűnbocsánat alapja a Szeretet, amint a szeretetlenség a bűn szülője. Ha felébred lelkünkben a szeretet, felébred a bánat is. Mert lehetetlen, hogy ne fájjon, ha tudatára ébredünk, hogy megbántottuk, akit szeretünk, aki szeret minket, és felébred a szégyen és éget és fáj.

Komorán fájó és édesen vigasztaló szentség a megtisztulás szentsége. Mennyire fáj, amikor a Lélek világosságánál meglátom a magam lelkének foltjait, amikor az Ő segítségét érezve, érzem a magam gyöngeségét és mennyire fáj a magam szeretetlensége, amikor érzem Isten Szeretetét! Éget a szégyen, amikor embertársam előtt, akire Jézus ráruházta az Ő bírói hatalmát, a maga undokságában mutatom be szennyes lelkemet. Elhangzik a szó: „feloldalak.” És ez úgy fáj!... De egyszerre érzem a csodát: örömkönyökké válnak a bánat keserű könnyei, újra beköltözött lelkembe Isten, a szeretet Istene, fiává fogadott megint, és megszenteli lelkemet, akaratomat. Merem megfogadni, hogy erős leszek.

És ha gyöngeségemben újra meg újra elesem, újra meg újra felelem, megvigasztal és megerősít, amíg csak győzni nem tudok. A szeretet Istene győzelmemet akarja, az Atya várja, hogy gyermeke eljöjjön hozzá, haza, a szeretet, a boldogság otthonába.

Halott volna hitem, és hiába halt volna meg Jézus, ha nem tudnék hinni a bűnök bocsánatában.

XV. Testnek feltámadását

1920-ban volt, húsvét után. Négynapos újságot hozott a posta, a „Budapesti Hírlap” április 10-i számát. Nem az a fontos, ki küldte, miért küldte. Aki küldte, nem tudta, hogy Isten megbízásából cselekszik, azt hitte, a többtermelésről szóló cikkét küldi, pedig megküldte a

kulcsot, amely az utolsó ajtót is kinyitotta előttem. Kálvinista ember cikkét hozta a lap tárcarovatában, Kozma Andorét, a test feltámadásáról. Húsvét után volt. Éppen akkor magam is sokat foglalkoztam a feltámadás kérdésével. A cikkből megismertem más emberek vajúdását is. Éreztem a kereszténység egyetemességét.

Testnek feltámadása. Fizikailag lehetetlenségnek látszik. Nem az anyagtömege miatt. Ezermillió esztendő emberi testeinek anyaga, ha minden évszázadban négyszer keletkeznek új anyagból új testek és átlagban mindig másfélmilliárd ember él a földön, kényelmesen elfér egy kúpban, amelynek alapja ötven kilométeres sugarú kör, magassága a föld sugara, köbtartalma a föld köbtartalmának egy hetvenezredrésze. De hány test részévé válhatik ugyanaz anyag a feloszlás és átalakulás örök körfolyamatában?! Hogyan lehetne ugyanaz a részecske a feltámadás után annyi testnek egyszerre része?

De nem a test feltámadásának fizikai vagy kémiai lehetőségén vagy lehetetlenségén akadtam meg. A miérten. Miért támadna fel? Mi célja volna a test feltámadásának? Megdicsőülés? Szenvedés? Miért? A test befejezte hivatását a halállal. Módot adott a léleknek, hogy kialakítsa a maga egyéniségét. Mi szükség volna feltámadására?

Régen volt már, akkor, amikor csak kezdtem egyes gondolataimat feljegyezni, hogy leírtam ezt a mondatot: „Nem tudom elképzelni, hogy a halál életünk brüszk megszakítása volna” és hozzátettem ezeket is: „A mennyei boldogságot csak úgy tudom megérteni, hogy az is egyéni, mint mindnyájunk lelke. Egyszerű, csendes, szemlélődő lelkek mennyei boldogsága a csendes szemlélet, teljesen betölti őket odafönn is közvetlen környezetük; erős, küzdelemre termett, akarni akaró és akarni tudó lelkek mennyei boldogsága a küzdelem, a küzdelem a megismerésért, a megértésért, nemcsak a «mi»-nek, hanem a «hogyan»-nak és a «miért»-nek megismeréséért. Az anyagiságban elmerült lelkek pokla pedig a vanitas, az üresség, a hiábavalóság felismerése, az az örök kín, hogy hiú törekvés célhoz sohasem vezethet, hogy megnyugvást az anyagiság nem nyújthat soha.”

Nem olvastam akkor még a korintusiakhoz írt első levél tizenötödik részét. Rendszeresen nem is olvastam még a leveleket. Nem is lehet azokat olvasni, csak átélni, minden sorukat, minden betűjüket. Nem is elemeztem akkor még hitemet, csak éltem benne. Az a néhány sor, amit fonnebb leírtam, hirtelen támadt gondolat, meglátás, megézés volt. Előzményét, bár nem tartozik közvetlenül a tárgyhoz, csak a magam lelkébe világít bele, hadd íróm le szintén. 1916-ban volt. Nagyon gazdag életet éltem akkor. Új életre születtem meg, pedig közel félszázadot leéltem már. Kezdem meglátni az apróságok jelentőségét is. Október 10-én megkezdtem futó gondolatok feljegyzését. Aznap ezeket írtam: „Fényszűrő... Mindenkinél lelkében van egy színelemző fényszűrő, a világot ezen át látja. Ki csak a vöröset, ki más színt, ki semmit. Objektív csak az lehetne, aki szűrő nélkül látná a világot. Ez is egyik célunk.” „Vannak akik előtt eltűnik minden mez, amelybe a dolgok öltöztetve vannak. Egészen mást látnak a dolgokban, mint a tömeg. Ha többszínű rajzot olyan lemezen át nézek, amely csak egy színt bocsát át, a többi elnyeli, akkor látok valamit, de ez csak része annak az egésznek. Hamisítás, ha rá fogom, hogy ez az egész.” „Analízis mestere az életnek. Csak azt nem szabad hinni, hogy egy kianalizált részlet maga az élet.” „F. mondta: «az üzleti életben csak egy elvünk van: nem ragaszkodunk elvekhez». A kufár szellem egyetlen elve a megalkuvás.” „A leányfalusi hajóállomáson nem kell Tótfalu felé nézni, ha tudni akarja az ember: jön-e felülről hajó. A D. (a stéges) járásán ismeri meg az ember, ha jön. Amíg hanyagul jár, nincsen hajó a látóhatáron, de ha kifeszíti a mellét és katonásan megy a stégről a partra, akkor jön a hajó. Hivatalos önérzet? Vagy a céltalan és a céltudatos cselekvés közötti különbség?” Aznap az utolsó feljegyzés pedig ez volt: „A legnagyobb élvezetek egyike, ha gyönyörködöm a színek harmóniájában. Valami semmiség, egy bokor a poros országúton, a ködön fáradtan áttörő napsugár a színek ezernyi árnyalatában pompázik, hacsak van szemem, hogy meglássam, hacsak van lelkem, hogy megérezzem. A tiszta, zavartalan boldogságnak hány gazdag percét köszönhettem már a legegyszerűbb színeknek! A gyönyör

minő orgiáit ültem már az izzó nyárdéli színek, a tarka ősz, a szívet ifjító tavasz színpompájának élvezetében! Minő pazar sokféleségét láttam meg a téli hó egyforma fehérségének! Ilyenkor olyan jónak, olyan boldognak érzem magam! Miben van ennek a jósnak gyakorlati értéke? Előbbreviszem ezzel az emberiséget? Mi az az «előbbre»? Mi a mi lelkünk célja? Munka? Miért?! Emberi feladatunknak akkor felelünk meg legjobban, ha legtöbbet teszünk azért, hogy embertársaink boldogoknak érezzék magukat. A művészek ilyenformán az emberiség legnagyobb jótevői közé tartoznak, mert ők segítik hozzá a szürke emberek tömegét a legtöbb önfeledt, boldog pillanathoz. Ha leírom, amit a harmóniák mondanak nekem, a színek harmóniái éppen úgy, mint a hangokéi, mint a gondolatokéi és az érzésekéi, ha írásom révén mások is észreveszik azt, amit addig nem láttak, nem hallottak, nem gondoltak, nem éreztek, akkor jótevőjük vagyok; akkor emberi kötelességemet teljesítem. Haladás ez? Haladás az örök «Cél» felé? Mi az «örök Cél»?”

Élveztem az őszi reggel megtört, egyszerű színeit és eljutottam az örök élet problémájához, az egyéniség megmaradásához a halál után. Akkor írtam az utoljára idézetekhez hozzáfűzve az elől leírt sorokat. Éreztem, a testtel együtt nem hal meg az egyéniség. Miért akkor a „test” feltámadása? A test anyaga atomokra oszlik, táplálkoznak belőle férgek, növények, majd állatok, emberek. „Emlékezzél meg róla, por vagy és porrá leszel!” Miért támadna fel a „test”?

Ez a probléma foglalkoztatta Kozma Andort is. Talán a Divina Commedia olvasása vitte rá. Dante megismeri az elköltözött lelkeket. Miről? És a feleletet erre a kérdésre megadja Pál a korintusiakhoz írt első levele tizenötödik részében. „Amit elvetsz, nem azt veted el, ami azután kikél, hanem pusztá magot” ... „Így lészen halottaknak feltámadásuk is: Elvettetik rothadandó test, feltámasztatik rothadhatatlan.” „Elvettetik lelkes test, feltámasztatik lelki test: vagyon lelkes test, vagyon lelki test is.”

A szón múlt mind. Megvolt az érzés, megvolt a hit: a kétségből a „szó” váltott meg. És most érzem a nagy bölcsességet, amikor János így kezdi evangéliumát: „Kezdetben vala az Ige.” Igen, a „szó”-ban is benn lehet a megváltás. Az egyéniség, amely érzéki is, a lélek teste. A „lelki test” támad fel a halál után. Ezt ismerte meg Dante.

Milyen gyarló vagyok! Régen leírtam azt a mondatot, hogy a mennyei boldogság is egyéni, mint mindnyájunk lelke és csak negyedfélév múltán, egy véletlen – véletlen? – tette bennem élő valósággá a hitet a „test” feltámadásában! Milyen boldog napom volt az!

XVI. És az örök életet

Kell-e még vallomást tennem arról, hogy hiszek az örök életben? Ennek az írásnak minden sorát, minden betűjét ez a hit hatja át; Isten és az örök élet annyira együvé tartoznak, hogy talán még Istenben sem tudnék hinni, ha nem hinnék az örök életben. Olyan sötétnek, olyan szomorúnak, olyan vigasztalannak látom azok életét, akik nem tudnak hinni. Akik nem érzik lelküket, annak a testtől különálló életét, akik nem érzik, hogy a földi élet rabság, akik ezt a mulandó életet tartják az életnek. Milyen szürke, semmi az a hit, amely egynek látja a lelket a testtel, az anyaggal, amely az egyénben csak a faj, az emberiség részét látja, amely résznek élnie kell, mint a sejtnek, amely sok hasonló és kevésbé hasonló társával együtt alkot élő szervezetet, amely rész elhalhat, egészen, leválhatik a szervezetről, mint a haj, a köröm vagy a test levágott részei és a szervezet él tovább. Az elhalt sejt megsemmisül, nem ugyan anyagában, de mint sejt és anyaga megmarad, mint holt anyag, vagy részévé lesz új sejteknek, új életnek. Honnan meríti az erőt az élethez, aki nem hisz az élet örökkévalóságában? Él, mert gyáva eldobni magától az életet? Vagy él, mert olyan jó dolog a testi élet? Vagy él, mert eszmének, hivatásnak érzi életét a faj érdekében? De miért él a faj, amikor a vége mégis csak elmúlás! Teljes elmúlás.

Nem tudok nem hinni az örök életben. Isten él bennem és az Ő élete örök. Nekem örökké élnem kell, hogy el tudjak jutni az Atyához. És örök életem örök küzdelem lesz. Mint a hiperbola¹ a végtelenségen át közeledik aszimptotájához és csak ott, a végtelenben válnak egyé, úgy kell nekem is küszködve az Idők végtelenségén át haladnom a megtisztulás útján a tisztaság, a ragyogó dicsőség felé, hogy lelkem ismét egyé válhassék azzal, akiből kiindult: Istennel. Küzdelem lesz ez az út, mert küzdelem az élet. A halálban feltámadt egyéniségemnek győznie kell, hogy elnyerhesse az élet koronáját.

Olyan gyönyörű lesz ez az út! Meg fogom látni, amit testem tömlőcében lelkem meg nem láthatott: a pókocská életének titkát, a többi világok életét. Bele fogok hatolni a mikrokozmosz és a makrokozmosz minden történésébe és meg fogom érteni azt a csodálatos kapcsolatot, amely a lelket a testhez fűzi, a kettőnek kölcsönös egymásrahatását. Látni fogom az egész folyamatot, amikor egy szóra felragyog vagy elborul egy szem, meg fogom ismerni a legfinomabb mechanizmusokat és meg fogom ismerni mindennek mikéntjét.

Nem leszek egyedül. Ott lesznek mindnyájan, akik földi életükben küszködtek és szenvedtek. Látni fogom a kialakult egyéniségeket és nem lesz bennem sem irigység, sem lenézés vagy megvetés. Örülni fogok a mások sikerén és buzdulni fogok rajta, segítségükre leszek, akik elmaradtak, segítségre szorulnak. Meg fogom látni az egyéniségek kialakulásának mindenféle útját, módját, meg fogom látni a nagy változatosságot és gyönyörködni fogok benne, meg fogom érteni az egységet a sok különbözőségben és meg fogom ismerni minden lélekben Istent. Sietni fogok, hogy elérjem azokat, akik előttem haladnak és támogatva az elmaradottakat, meg fogom gyorsítani a magam haladását is. A szeretet csodája lesz ez. Elérve, vagy bevárva őket, együtt fogok haladni azokkal, akiket szerettem földi életemben. Ez a szeretet tiszta lesz és magasztos, és minél messzebb haladok az úton, annál szélesebb lesz köre, amíg csak azzá az egyetemes, mindent átfogó Szeretetté nem lesz, amelyben egyé leszünk mindnyájan, amely nagy Szeretet maga Isten, akiben az örökkévalóság betelével fel fog olvadni egyéniségünk. A Beethovenek és Griegek, a Gounod-k és Verdik, a Lisztek, Wagnerek és Csajkovszkiak és a népek névtelenjeinek és az eljövendőkné zenéje fog kísérni az úton, az akarásnak és a vágyaknak, a múltnak és a jövőnek szótlán szava magával vinni millió hang millió szólamú és mégis egy szent, édes harmóniába olvadó csengésének, bongásának ezerszínű szárnyán.

Évekkel ezelőtt ugyancsak Máriacellben volt egy felejthetetlen élményem. Kisasszony napján volt. A Boldogasszony születésének ünnepére az akkor még monarchia minden részéből zarándokcsapatok jöttek oda, főként asszonyok, leányok. Magyar, tót, cseh, német nyelven szólt az ének, nagy áhitattal, kevés tudással, testi munkától rikácsoló hangon. Sokszor szinte fülsiketítő volt a zivaj, a hangzűrzavar a templomban is, körülötte is. Kirándultunk. A Bürger-Alpera mentünk fel, annak tövében van a templom. Egyszerre csak szinte elbűvölve állottam meg. Mélyen alulról felhangzott az ének. Dallamot nem értettem ki belőle, csak gyönyörű harmónia hangzott fel. A zűrzavarból, az éles hangokból, a rikácsolásból semmi, csak a puha, meleg harmónia, maga a tiszta, szent áhítat. Felejthetetlen volt. Megéreztem: Istenhez a szándék tisztasága jut fel, Őt az apró, zavaró mellékkörülmények nem bántják.

---

¹ A kép nem egészen találó. A hiperbola tulajdonképpen zárt vonal, az aszimptota érintése után visszatér a végtelenből a végesbe, folyton közeledik a másik aszimptota felé, elmegy az érintésért újra, más irányban a végtelenbe, ahonnan ismét visszatér oda, ahonnan kiindult. Ezt csak meglátni nehezebb, mint a körnél, vagy az ellipszisnél, amelyek mindig a végesben maradnak, mert a végtelenséget a tömeg nem tudja áttekinteni. Megfelelő kép olyan görbe vonal volna, amely egy pontból kiindulva megy egyetlen aszimptotájára irányában a végtelenbe, ahonnan nem tér vissza, hanem átmegy az imaginár, a képzetes világba. Ilyen görbét – legalább harmadfokának kell lennie – még a művelt emberek túlnyomó része sem ismer, rajz kellene hozzá, hogy megértsék. A hiperbolának a köztudatban élő képzelet megfelel az érzésnek, amit le akartam írni.

Fájás is lesz az örök élet útján. A szégyen fájdalma. A szomorúságé. Az önvádé. A piszok miatt, amely földi utamon odatapadt egyéniségemhez; gyarlóságom miatt, amelyből nem tudtam kivetközni; a szándék miatt, amely rávitt a bűnre tudatosan. És égni fog lelkem. De jól fog esni a fájdalom, az égésben érezni fogom a megtisztulást. Gyógyszer a fájás, csak addig keserű, amíg beveszem, a remény és a szeretet megédesítik már most is. Küzdelem lesz, szenvedés lesz, boldogság lesz az örök élet útja, a Szeretet megdicsőülése.

Atyám, ki teremtettél erre az örök életre, Jézusom, ki véreddel jelölted meg ezt az Utat és Te, vigasztaló Szentlélek, aki megsegíted és megszenteled akarásomat, mélységes alázattal borulok le szent Háromságban egy Istenségetek előtt és köszönöm, köszönöm Nektek az életet, a belém öntött Hit, Remény és Szeretet földöntúli háromságát. Hiszek egy Istenben és hiszem Őbenne a magam örök Életét.

XVII. Ámen

Átélttem már egyszer hitem diadalát.

Beérett Ahaszvér vetése: legvadabb orgiáit ülte a hitetlenség. A legszörnyűbb fenevad, a ketrecéből kiszabadult emberállat rombolt, hogy romboljon, tört, zúzott mindent, ami állatiságának útjában állhatott. A félrevezetett, hitétől, józanságától évtizedek céltudatos munkájával megfosztott, vak gyűlöletre nevelt tömeg súlyával és semmi erkölcsi erő által meg nem fékezett hatalmi őrjöngésével ráfeküdt a társadalomra, vörös zsarnokai pedig a megfélemlítés és az erőszak minden fegyverével iparkodtak elnyomni a keresztény hit minden megnyilvánulását, elfojtani a nemzeti társadalom lélegzetét. Félelem és rettegés szállta meg a megijedt lelkeket. Próba volt, a hitnek erős próbája. Istenhez fordultam. Találkoztam egy pappal, ascésii Ferenc tanítványával. „Ha penészes kenyéren kell is élnem, megmaradok papnak és fogok misézni és gyóntatni, lelki vigaszt és erőt adni.” Adott. Nekem is. Két ellenforradalmi törekvés kudarcba fulladt már, bátrak is kezdték hitüket veszteni. A veszedelemben Isten megerősítette hitemet. Találkoztam bátrakkal. Hősök voltak leányok és asszonyok. De akadt fecsegő is. Volt, aki alibit akart igazolni itt is, ott is. Megelőztek. Támadásunk előestéjén elfogtak. Több társamat már napokkal előbb, többeket utóbb. Kínozták barátaimat, mégsem lettek árulókká. Nem tagadom, elfogott engem is valami rettegő borzongás. Hamar elmúlt, mert bennem élt Isten. Elfogatásom előtt belém költözött az Oltáriszentségben. Fenyegettek kínzással, beszéltek kötélről. Leszámoltam az étellel és tudtam nyugodt maradni. Éreztem Istent, átéltem hitem diadalát. És a rabságban szabadnak éreztem magam, gyönyörködtem az Idők nagyságában. Pünkösöd után a hetedik vasárnapon a soproni fegyház kápolnájában előolvashattam társaimnak Pál tanítását a testi rabságról és a lelki szabadságról és Jézus ígét a hamis prófétákról és a fák gyümölcséről.

Két egyházi év pergett le azóta. A mai vasárnap is a hetedik pünkösöd után. Hiszem: ez az írás jó gyümölcs, termőföldbe hull magja, hogy erős fává nőjön és jó gyümölcsöt teremjen.

Elült az őrjöngés rohama és a gyógyulás még messze van. Világforradalomról álmodoznak még sokan. Titokban is, nyíltan is folyik még az izgatás. A betegvérű társadalom még nem tudta kiválasztani szervezetéből a mételyt. A rablógyilkos siserehad elűzetése után halálra rémült zsidóság reszketve várta büntetését, de a jogrend tiszteletében nevelkedett keresztény társadalom megkötötte a maga-maga kezét a törvénnyel és nem bíraskodott az önvédelem joga alapján. A világ köznyomorúsága a kufárok számára ma megint a gazdagság, a hatalom forrása. Kezükön van még ma is a világ gazdagsága és az ő céljaikat szolgálja túlnyomó mértékben a nyomtatott betű ereje. Még ma is egymás ellen uszítja a zsidóság a gyűlölettől megvakult népeket, szítja az ellentéteket, üzérkedik mindennel, mindennek rovására és új gyűlöletek, új háborúk magvait hinti el mindenütt.

Lassan halad az emberiség az Élet útján, le-letér, majd újra rátalál. Másfél ezredév tévedése, hibája, aknamunkája sűrítette össze a romboló erőket, de a háború és a forradalmak sorozatos robbanásában a gyilkos erők önmagukat emésztik fel és az ember ráésszám a maga embermivoltára, a benne élő Istenre. Reng még a világ. Lázban ég az emberiség még mindig, de itt is, ott is, meri már magát kereszténynek vallani. Felhangzik a szó: Hiszek. Halkan, félve, majd bátrabban, hangosabban.

Meglátja az ember vélt ellenségében az embert, testvérét és a zsidóban a krisztusi tanítások örök ellenségét. Nem öli meg, de megtagadja vele a közösséget. Vezér támad, aki kiűzi a kufárokat az Úr házából és a Szentlélek erejével megvilágítja az emberiség lelkét. És győzők és legyőzöttek megtisztulnak a bűntudatban, a bűnbánatban és nem lesznek győzők és legyőzöttek, mert megszületik az igazi Béke, nem az ököljog, hanem a megértés alapján. Föltámad és győzelemre jut az elföldelt igazság, föltámad és beköltözik a szívekbe a keresztre feszített Szeretet.

Hiszek. Rendíthetetlen erős hittel hiszek. Hiszek egy Istenben, a megváltó Eszme feltámadásában, a Lélek által megsegített győzelmes egyéniségek, fajok, nemzetek dicsőséges, örök életében.

Ámen.